

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КРАЇНОЗНАВСТВА ТА ТУРИЗМУ

Тема : «АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЕКОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ:
ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ»

за спеціальністю: 242 Туризм
галузі знань: 24 Сфера обслуговування
за освітньо-професійною програмою: Туризм
на здобуття освітнього ступеня: Бакалавра

Кваліфікаційна робота бакалавра
здобувачки денної форми
навчання
IV курсу
групи «Організація туристичної діяльності»
Гонтаренко Єлизавети Сергіївни

Науковий керівник:
Кандидатка географічних наук
Гринюк Діана Юріївна

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I_ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ЕКОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	6
1.1. Теоретичні аспекти дослідження та ступінь наукової вивченості.....	6
1.2. Організаційно-правові аспекти впровадження ініціатив екотуризму в умовах сучасних викликів.....	17
1.3. Методичні підходи до проведення дослідження	21
РОЗДІЛ II ЧИННИКИ ТА РОЗВИТОК ЕКОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ НИНІ В ЧАСИ ЗАГРОЗ ТА У ПЕРСПЕКТИВІ.....	25
2.1. Чинники, історія та поствоєнний контекст	25
2.2. Характеристика застосування проєктів екотуризму на основі кращих світових досвідів	33
2.3. Проєкти комунікації наукового, волонтерського секторів та громадських ініціатив в Україні у розвитку екотуризму вже нині під час війни	36
РОЗДІЛ III ПРОЄКТИ МІЖСЕКТОРАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У РОЗВИТКУ ЕКОТУРИЗМУ З УРАХУВАННЯМ СВІТОВОГО ДОСВІДУ	41
3.1. Проєкти з світового досвіду екотуризму у воєнний час	41
3.2. Розробка стартапу EcoStepUA	44
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

У контексті глобальних екологічних викликів, зростання усвідомленості суспільства щодо проблем сталого розвитку та необхідності збереження природної спадщини, екологічний туризм набуває дедалі більшої актуальності. Екотуризм, як один із сегментів туристичної галузі, орієнтований на мінімізацію антропогенного впливу, збереження біорізноманіття та культурної автентичності, стає важливим інструментом гармонізації взаємодії людини з природним середовищем. Україна, маючи багатий природно-рекреаційний потенціал, розмаїття ландшафтів та об'єктів природно-заповідного фонду, володіє значними передумовами для розвитку екотуризму як перспективного напрямку туристичної діяльності. Попри це, рівень розвитку екотуризму в Україні залишається недостатнім, що зумовлено низкою соціально-економічних, правових, інфраструктурних та управлінських чинників. Особливої уваги ця проблема набуває в умовах воєнного стану, коли туристична галузь зазнає трансформацій, а питання збереження природного середовища та формування нових моделей туризму постають із новою силою. Водночас, саме період кризи відкриває можливості для перегляду стратегічних підходів і формування засад стійкого розвитку туризму в Україні.

Актуальність теми зумовлена необхідністю інтеграції екологічних принципів у практику туристичної діяльності на тлі зростання попиту на відпочинок у природному середовищі, зниження антропогенного навантаження на екосистеми та потреби у відновленні територій, постраждалих внаслідок воєнних дій. Згідно з даними Всесвітньої туристичної організації, частка екотуризму у глобальному ринку туризму стабільно зростає, а Україна, попри війну, демонструє стійкий інтерес до розвитку цього напрямку. Водночас вітчизняний екотуризм стикається з низкою перешкод: недосконалість інфраструктури, фрагментарність нормативно-правового регулювання, обмеженість фінансування та відсутність системного просування галузі. світовій практиці екологічний туризм демонструє стабільне

зростання, охоплюючи близько 10 % глобального туристичного ринку, що свідчить про зростаючу зацікавленість суспільства у відповідальних формах подорожей. Для України, яка володіє значним біорізноманіттям, широкою мережею природно-заповідних територій та унікальними ландшафтами, розвиток екотуризму є не лише потенційною конкурентною перевагою, а й засобом розв'язання низки соціально-економічних та екологічних проблем. У період глибоких трансформацій, зумовлених повномасштабною війною, екотуризм виявляється гнучкою формою туристичної діяльності, здатною адаптуватися до викликів часу, підтримувати локальні громади, стимулювати економічну активність у безпечних регіонах та формувати екологічну свідомість населення.

Проблематика розвитку екотуризму в Україні знайшла відображення у працях низки українських науковців. Зокрема, В. Брич та Н. Галиш акцентують увагу на необхідності формування державної політики у сфері екотуризму, орієнтованої на принципи сталого розвитку. К. Нікітенко аналізує потенціал природних ресурсів України та підкреслює важливість створення інфраструктурних і правових умов для ефективного функціонування екотуризму. Праці О. Табенської, А. Прилуцького, О. Рощина та Ю. Плюти зосереджуються на регіональних аспектах впровадження екотуристичних проєктів, демонструючи роль кластерного підходу, громадських ініціатив та інноваційних моделей управління. Вагомий внесок у концептуалізацію поняття «екотуризм» зробили В. Гетьман, І. Кучинська, М. Бомба, які підкреслюють його багатогранність і важливість інтерпретації як соціоекономічного й екологічного явища.

Метою дослідження є комплексний аналіз сучасного стану, потенціалу та проблем розвитку екотуризму в Україні, з урахуванням новітніх викликів, викликаних війною, а також розробка пропозицій щодо його ефективного функціонування на засадах сталості.

Для досягнення мети було поставлено такі **завдання**:

1. Розкрити теоретико-методологічні засади екотуризму як складової моделі сталого розвитку.
2. Дослідити організаційно-правові основи регулювання екотуристичної діяльності в Україні.
3. Проаналізувати сучасні тенденції, чинники та обмеження розвитку екотуризму в умовах війни.
4. Провести онлайн-опитування серед молоді щодо сприйняття екотуризму, актуальних потреб.
5. Розробити концепцію стартапу, орієнтованого на популяризацію екотуризму, підвищення обізнаності та розвиток екологічної культури серед населення.

Об'єктом дослідження є процес розвитку екологічного туризму в Україні як соціально-економічного та природоохоронного явища.

Предметом дослідження виступають організаційні, правові, комунікаційні та інноваційні механізми функціонування екотуризму в умовах трансформаційних змін і воєнного часу.

Наукова новизна. У даному дослідженні здійснено комплексний аналіз розвитку екотуризму в Україні в умовах повномасштабної війни, з урахуванням поствоєнного контексту, нових викликів безпеки та адаптивного потенціалу галузі. У роботі запропоновано модель стартапу EcoStepUA, що поєднує екопросвітницьку платформу з туристичним сервісом, орієнтованим на внутрішній ринок в умовах воєнного та післявоєнного періоду.

Практична значущість дослідження полягає у можливості використання результатів для вдосконалення державної та регіональної політики у сфері екотуризму. Розроблений стартап EcoStepUA може бути використаний на державному рівні з метою забезпечення безпечного екотуризму для туристів в умовах воєнного стану.

Структура даної дипломної роботи складається з таких елементів: вступ, три розділи з відповідними підрозділами, висновки та список використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 71 сторінка друкованого тексту.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ЕКОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

1.1. Теоретичні аспекти дослідження та ступінь наукової вивченості

Протягом останніх десятиліть туризм демонструє динамічне зростання, поступово перетворюючись на одну з найдоходніших сфер економіки. Темпи його розвитку за останні 50 років можна порівняти з процесами, характерними для промислової революції. Зокрема, у період з 1950 по 1996 рік обсяги міжнародних туристичних потоків зросли вчетверо [42]. Статистика розвитку екотуризму у світі представлена в додатку Б.

Туристична діяльність сприяє створенню нових робочих місць: у деяких малих державах до 50 % працездатного населення прямо або опосередковано залучені до туристичної сфери, тоді як у розвинених індустріальних країнах цей показник становить близько 5 % [11, с.3]. Крім того, туризм позитивно впливає на розвиток соціальної інфраструктури, стимулює економічне зростання регіонів через залучення інвестицій, підвищує рівень добробуту населення. Формування додаткових фінансових ресурсів у цій сфері дозволяє спрямовувати кошти на реалізацію заходів із охорони навколишнього середовища. Супровідні процеси розвитку туризму також сприяють покращенню системи освіти, модернізації охорони здоров'я та впровадженню новітніх інформаційних технологій.

Туристична галузь має суттєве значення для подальшого економічного зростання України, оскільки країна входить до числа європейських держав, які володіють значними природними рекреаційними ресурсами [11, с.3]. Відповідно до даних Всесвітньої туристичної організації [47], у 2019 році Україну відвідали 14,8 млн осіб, що на 7,7 % перевищує показник попереднього року. Така динаміка свідчить про зростаючий інтерес до

туристичних можливостей країни, зокрема до маршрутів, орієнтованих на природне середовище, що особливо актуально в контексті розвитку екотуризму — одного з найактивніших напрямів у національній туристичній сфері. За оцінками тієї ж організації, частка екотурів на глобальному ринку становить приблизно 10 %.

Питання екологізації туристичної діяльності в умовах реалізації принципів сталого розвитку регіонів, забезпечення екологічної безпеки в туризмі, а також формування відповідних стратегічних підходів до розвитку екотуризму розглядаються у наукових роботах В. Брич, Н. Галиш [3], К. Кузьоменської [16], І. Кучинської, М. Бомби [17], О. Пригари [26], О. Рощина та Ю. Плюти [36], О. Табенської та А. Прилуцького [38], К. Нікітенко [24].

У сучасному науковому дискурсі екотуризм в Україні розглядається як елемент сталого розвитку, з урахуванням його екологічного, економічного й соціального впливу. Так, В. Брич і Н. Галиш акцентують увагу на необхідності впровадження національної політики у сфері екотуризму, з особливим наголосом на екологічній складовій як індикаторі сталості туризму. На підставі статистичних даних дослідники констатують, що частка екотуризму у загальному туристичному ринку країни залишається низькою, що вказує на наявність значного нереалізованого потенціалу [3, с.23–30].

К. Нікітенко здійснила аналіз потенціалу розвитку екотуризму в Україні, підкресливши наявність значних природних ресурсів, які створюють передумови для активного розвитку цього напрямку. Разом із тим, реалізацію виявленого потенціалу стримують недосконалість інфраструктури, обмеженість маркетингових стратегій та прогалини в нормативно-правовому забезпеченні [7, с.259-263].

О. Рошин і Ю. Плюта розглядають екотуризм як засіб досягнення цілей сталого розвитку. Дослідники наголошують на його здатності сприяти раціональному використанню природних ресурсів, що набуває особливого значення в умовах кліматичних змін та інтенсифікації людської діяльності [36, с.47-53].

Аспекти впровадження екотуризму в окремих регіонах України стали предметом дослідження О. Табенської та А. Прилуцького. У межах аналізу проєкту «Camino Podolico» у Вінницькій області вони демонструють ефективність застосування кластерного підходу, а також значення інновацій у створенні конкурентоспроможного туристичного продукту [38]. Кількісні показники розвитку мережі еко-туристичних маршрутів досліджували А. Глущенко та Д. Рудоманов. У ході роботи виявлено позитивну динаміку зростання кількості маршрутів після 2019 року, що свідчить про підвищення зацікавленості у подорожах, орієнтованих на екологічні цінності [7, с.119-122].

Поняття «екологічний туризм» та його скорочена форма «екотуризм» походять від буквального перекладу англійських термінів «ecological tourism» і «ecotourism» [9, с.9].

Екотуризм трактується як форма туристичної діяльності, зосереджена на відвідуванні природних територій з одночасним дотриманням принципів охорони довкілля та збереження природної спадщини. Він також включає ознайомлення з місцевими традиціями та культурою, сприяє збереженню ресурсів і формуванню екологічної свідомості серед туристів [24, с.260].

Міжнародний союз охорони природи подає екотуризм як форму подорожей, що супроводжується екологічною свідомістю та відповідальністю. Зазначається, що такі подорожі здійснюються до природних територій, які залишаються у своєму первісному стані, з метою пізнання довкілля, отримання естетичного задоволення від природи, а також ознайомлення з культурною спадщиною регіону. При цьому екотуризм не лише сприяє охороні навколишнього середовища, але й забезпечує мінімізацію його деградації, активізує соціальну взаємодію місцевих жителів та включає їх в економічні процеси, пов'язані з туристичною діяльністю. Таким чином, ця форма туризму має багатоаспектну природу, поєднуючи природоохоронні, соціальні й економічні цілі [7, с.120].

Подібну концепцію пропонує й Міжнародне товариство екотуризму, підкреслюючи, що така діяльність є відповідальною формою пересування територіями, де збережено природне середовище. Її зміст полягає у підтримці екологічної рівноваги, збереженні біорізноманіття, а також у створенні умов для покращення життєвих стандартів локального населення. Це визначення акцентує на взаємозв'язку екологічної та соціальної складової екотуризму [7;40;43].

Світовий фонд охорони природи формулює більш комплексне тлумачення, в якому екотуризм розглядається як подорож до природних ландшафтів, що зберегли свою недоторканість. Основна мета таких мандрівок полягає у знайомстві з природними, культурними та етнографічними особливостями певного регіону. Згідно з цим підходом, діяльність у межах екотуризму не завдає шкоди екосистемі, зберігає її структурну та функціональну цілісність, а також формує економічну мотивацію для місцевого населення до охорони природних ресурсів. Крім того, екотуризм забезпечує гармонійне поєднання між людиною і природою, сприяє сталому розвитку громад, заохочує операторів туристичних послуг і самих мандрівників брати участь у збереженні природного середовища й водночас підтримувати місцеві економіки [7, с.120].

У межах українського законодавчого поля термін «екотуризм» трактується досить широко. Зокрема, в офіційних документах туристичної галузі це поняття здебільшого асоціюється з видами рекреаційної активності, не передбачаючи комплексного регулювання туристичної сфери. Згідно з положеннями Національної програми розвитку туризму в Україні, екотуризм визначається як подорож до екологічно чистих територій, серед яких виділяються заповідники, заказники та національні природні парки, які не зазнали значних змін під впливом людської діяльності або зберегли природний стан середовища [16].

Як зазначає В. Гетьман, у наукових колах триває активна дискусія навколо дефініції терміна «екотуризм» або ж «екологічний туризм». Через те,

що це поняття є відносно новим, воно ще не набуло усталеної форми й трактується по-різному залежно від підходу та контексту. Наразі в обігу наукової літератури фігурує понад два десятки різних визначень, що свідчить про складність і багатогранність самого явища [9, с.9].

Формування екотуризму в Україні спирається на систему природоохоронних територій. Державна політика спрямована на стимулювання розвитку цього виду туризму шляхом створення стратегічних документів і програм, мета яких полягає у збереженні природного середовища та просуванні туристичної діяльності. У цій сфері також активно діють деякі неприбуткові організації, що займаються охороною довкілля та сприянням розвитку екотуризму в межах країни [11, с.4].

До екотуризму відносять різні його форми – водний, гірський, кінний, пішохідний (рис.3.1). Ці типи туризму характеризуються тісним зв'язком із природою та відсутністю негативного впливу на довкілля. В. Гетьман зауважує, що екотуризм охоплює ті форми подорожей, які орієнтовані на охорону навколишнього середовища (особливо охоронюваних ландшафтів), формування гуманістичного та інтелектуального світогляду, встановлення етичної взаємодії з місцевими громадами й органами самоврядування, а також на соціально-економічний розвиток регіонів [9, с.19].

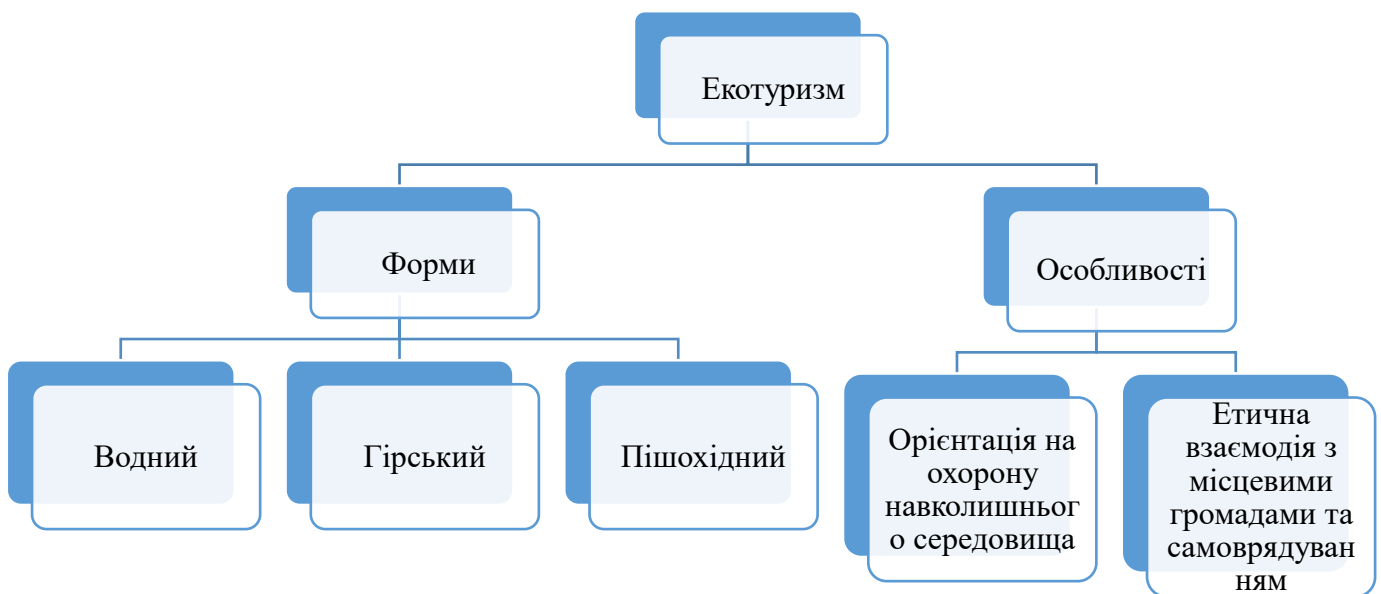

Рис.1.1 Форми та особливості екотуризму

Джерело: сформовано на основі аналізу [11], [9].

Україна володіє значними передумовами для розширення екотуристичної діяльності. На її території функціонує понад 33 тисячі об'єктів природно-заповідного фонду, які займають площу, що перевищує 10 мільйонів гектарів. Серед них – 19 національних природних парків, 17 біосферних заповідників, 12 регіональних ландшафтних парків та інші охоронювані об'єкти [24, с.260].

За даними НВТО, екотуризм розглядається як один із напрямів, що сприяє підвищенню активності внутрішнього й міжнародного туристичного потоку в Україні. На рівні окремих регіонів уже спостерігаються позитивні зрушення у розвитку цієї галузі [22]. Основні особливості вітчизняного екотуризму подано на рисунку 1.1 [11, с.4-5].

Рис. 1.2 Особливості екотуризму в Україні

Джерело: сформовано на основі аналізу [11], [24].

Як видно з рисунку 1.2, в Україні екотуризм має свої особливості, які зумовлені природними, культурними та економічними чинниками. Однією з головних особливостей є різноманітність природних ландшафтів, що включає наявність значної природної спадщини, зокрема гір, лісів, степів, озер, річок та інших природних об'єктів. Це створює сприятливі умови для розвитку туристичної діяльності, орієнтованої на збереження довкілля. Ще однією важливою рисою є різноманітність регіонів, кожен з яких має власну культурну та історичну спадщину. Це дозволяє поєднувати екологічний туризм з пізнавальним і культурним. Екологічна безпека в Україні також є перевагою, оскільки країна має нижчий рівень індустріалізації та забруднення навколишнього середовища порівняно з багатьма іншими державами. Крім того, в Україні створені сприятливі умови для екотуризму завдяки наявності відповідної інфраструктури — національних парків, заповідників, гірських курортів, кемпінгів тощо. Доступні різноманітні види активного відпочинку, такі як скелелазіння, велотуризм, рафтинг. Ще однією перевагою є можливість спостереження за дикою фауною, оскільки на території України мешкає чимало різноманітних диких тварин, серед яких лось, кабан, карпатський олень, рись та ведмідь. Важливим чинником розвитку екотуризму є також наявність екологічних проєктів, спрямованих на збереження природного середовища. Крім цього, спостерігається розвиток органічного виробництва, зокрема екологічного сільського господарства та виробництва органічної їжі, що також сприяє формуванню сталого туризму в Україні. Усі ці особливості разом створюють сприятливе середовище для подальшого розвитку екотуризму як перспективного напрямку туристичної галузі країни.

Таблиця.1.1

Порівняння розвитку екотуризму: Україна та Європа

Показник	Україна	Європа
Кількість природоохоронних територій	Україна має велику кількість природоохоронних об'єктів, серед яких 5 біосферних заповідників, 19	У Європі понад 10 000 територій під охороною

	природних заповідників, 2632 заказники, 3025 пам'яток природи. Частка природно-заповідного фонду становить 23,5 %. Також є ландшафтні парки, ботанічні сади, дендропарки, зоопарки.	природи, включаючи 27 національних парків.
Частка туризму у ВВП за 2019 рік	3,1 %	10,3 %
Стан розвитку ринку екотуризму	Ринок активно зростає в останні роки, зберігаючи великий потенціал для подальшого розвитку.	Європейський ринок — один із найдинамічніших у світі.
Найпопулярніші регіони	Карпати, Полісся, Херсонщина, Полтавщина, Крим	Альпи, Балкани, Скандинавія, Іспанія, Португалія
Обсяг внутрішнього ринку екотуризму у 2021 році (дол. США)	45 млн	260 млрд
Кількість працівників у сфері екотуризму у 2019 р.	Понад 2000	Більше ніж 27 млн
Частка екотуризму в загальному туризмі (2018 р.)	–	16 %
Відсоток туристів, які обирають сталий туризм	–	51 %
Туристи, що враховують екологічні та соціальні аспекти	–	35 %
Основні види турів	Піші походи, екскурсії до нацпарків, оздоровчі тури до курортів	Велотури, каякінг, піші мандрівки, екосафарі, прогулянки

Рівень розвитку інфраструктури	Значна частина територій ще потребує розвитку. Деякі маршрути вже облаштовані, є проживання в гірських селах і курортах.	Інфраструктура добре розвинена: наявні марковані маршрути, готелі, туристичні центри, транспорт.
--------------------------------	--	--

Джерело: сформовано на основі аналізу [11], [9].

Рівень розвитку екотуризму в Україні залишається недостатнім, незважаючи на наявність значного природного потенціалу. Природні ресурси країни створюють сприятливі умови для формування стійкої екотуристичної індустрії, однак соціально-економічні передумови, необхідні для її активного функціонування, поки що не забезпечені належним чином. Чимало територій, що могли б використовуватись для екологічного туризму, залишаються у занедбаному стані. Причинами цього є обмежена увага до питань охорони природи, нестача інвестицій у розвиток інфраструктури, а також відсутність системного підходу до популяризації екологічних туристичних практик. Успішний розвиток екотуризму потребує не лише охорони природних ландшафтів, а й формування умов для відповідального відвідування, що забезпечує мінімальний вплив на довкілля. Важливо враховувати, що вплив екотуристичної діяльності на екосистеми може бути як позитивним, так і деструктивним — усе залежить від рівня організації туризму, впроваджених заходів безпеки та стратегій збереження природного середовища [11, с.4].

Окрему загрозу для довкілля становить транспортна сфера, тісно пов'язана з туристичною активністю. Туристи активно користуються різними видами транспорту, передусім повітряним та водним, що призводить до підвищеного навантаження на навколишнє середовище. Серед основних негативних факторів — шумове забруднення, викиди шкідливих речовин в атмосферу, забруднення водойм і ґрунтів, а також порушення природного середовища внаслідок масштабного будівництва транспортних об'єктів. Окрім транспорту, значний вплив чинить туристична інфраструктура, зокрема великі готелі, ресторани, розважальні комплекси. Їхнє функціонування

супроводжується підвищеним споживанням природних ресурсів, передусім води та енергії. Наявність недосконалих або відсутніх систем очищення стічних вод призводить до забруднення навколишніх територій, а накопичення твердих побутових відходів ускладнює утилізацію. Концентрація таких об'єктів у рекреаційно привабливих місцевостях також загрожує зменшенням естетичної та екологічної цінності природного ландшафту [11, с.6].

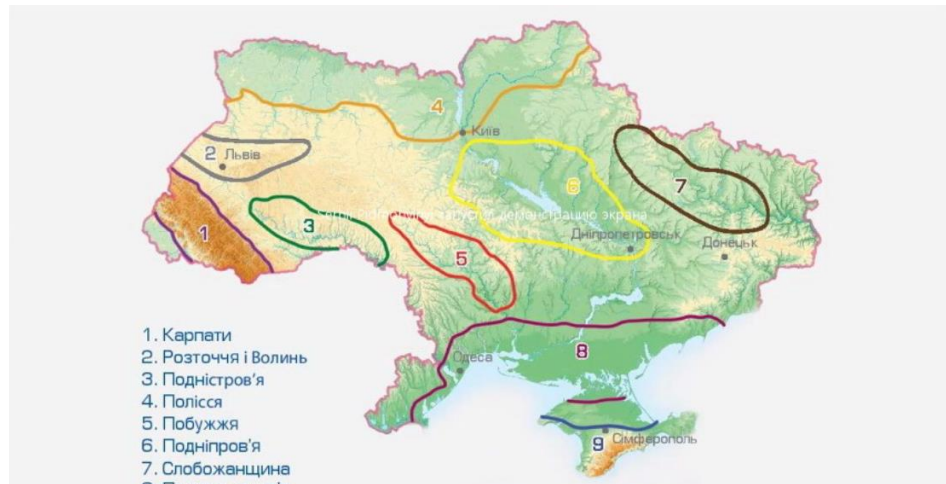

Рис.1.3 Основні екотуристичні регіони України

Джерело: взято з джерела [11], [9].

Згідно з рисунком 1.3, найпопулярнішими регіонами для розвитку екотуризму в Україні є Карпати, Полісся, Поділля, Волинь і Південний регіон, зокрема Причорномор'я. Ці території вирізняються високим рівнем природного та ландшафтного різноманіття, наявністю цінних екосистем і багатою історико-культурною спадщиною. Так, Карпатський біосферний заповідник є однією з найбільш відвідуваних природоохоронних територій, що приваблює туристів завдяки поєднанню мальовничої природи та можливості ознайомитися з культурною спадщиною Гуцульщини. Тут можна не лише досліджувати флору та фауну, а й відвідати традиційні поселення, ознайомитися з місцевими ремеслами, кухнею, звичаями. Інший приклад — Національний природний парк «Синевир», що розташований у Закарпатті. Цей парк є одним із провідних туристичних об'єктів регіону. Відвідувачам пропонується можливість побачити унікальні природні об'єкти, такі як водоспад Шипіт чи озеро Синевир, а також пам'ятки архітектури й етнографії.

Окрім них, варто згадати Чорноморський біосферний заповідник, заплави Дністра, Поліський природний заповідник та низку інших локацій, що мають вагомий екотуристичний потенціал. Кожна з цих територій вирізняється своєю природною унікальністю й культурною самобутністю, що дає змогу формувати різноманітні маршрути, орієнтовані на стале використання ресурсів. Інтеграція принципів сталого розвитку у сферу туризму є важливим завданням сучасної політики природокористування. Це передбачає раціональне використання ресурсів, підтримку біорізноманіття, розвиток місцевих громад через залучення до туристичної діяльності та формування екологічної свідомості серед населення. Забезпечення екологічної безпеки, збереження ландшафтів і біосферних об'єктів, розвиток освітньої та інформативної складової екотуризму — усе це сприяє підвищенню якості життя як місцевих мешканців, так і туристів. Таким чином, екотуризм повинен функціонувати в межах чітко визначених екологічних, економічних та соціальних параметрів, що дозволяють забезпечити збереження природного середовища та задовольнити потреби майбутніх поколінь [11, с.6].

Отже, ефективний розвиток екотуризму в Україні потребує комплексного підходу, що включає не лише охорону природних територій, а й удосконалення інфраструктури, підвищення екологічної свідомості населення та туристів, а також формування чіткої нормативно-правової бази для регулювання туристичної діяльності. Важливо, щоб екотуризм спирався на принципи сталого розвитку, сприяв збереженню екосистем і водночас забезпечував економічну підтримку місцевим громадам. Інтеграція екологічних, соціальних і економічних інтересів у стратегії розвитку туризму дозволить створити ефективну модель взаємодії людини з природним середовищем, що є необхідною умовою для збереження природної спадщини та підвищення конкурентоспроможності України на міжнародному туристичному ринку.

1.2. Організаційно-правові аспекти впровадження ініціатив екотуризму в умовах сучасних викликів

Правове регулювання туристичної сфери в Україні здійснюється, передусім, Законом України “Про туризм” №324/95-ВР від 15.09. 1995 [32]. У 2017 році Кабінет Міністрів затвердив Стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, в якій екологічний та сільський (зелений) туризм визначено серед перспективних напрямів. В Стратегії наголошується на потребі розробки спеціальних маршрутів у заповідниках і нацпарках та підготовки кадрів з екологічного туризму [37].

Розвиток екологічного туризму в Україні відбувається не лише в межах спеціалізованих програм і ініціатив, а й у контексті загального природоохоронного законодавства, що опосередковано впливає на можливість та умови здійснення екотуристичної діяльності. Одним із базових нормативно-правових актів у цій сфері є Закон України «Про природно-заповідний фонд України» [29], який установлює правові засади створення, охорони, використання та відтворення територій і об’єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ). Зазначений закон регламентує режими охорони таких територій, передбачаючи можливість здійснення на окремих з них освітніх та пізнавальних заходів, зокрема екологічних екскурсій і турів, що відповідає принципам екологічного туризму. Важливість цього законодавчого акта зумовлена його спрямованістю на правове врегулювання статусу об’єктів, які становлять значний інтерес для екотуристів через свої природні, ландшафтні, наукові або естетичні характеристики. Закон визначає, що до складу природно-заповідного фонду України включаються як природні території та об’єкти, так і штучно створені – за умови, що вони мають високу природоохоронну, наукову, історико-культурну або естетичну цінність. До природних форм включаються біосферні заповідники, природні заповідники,

національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи та заповідні урочища. Водночас до штучно створених належать ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, а також парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва [4].

Ефективне функціонування цих об'єктів і виконання ними покладених завдань можливе лише за умови належного правового захисту та управління. Для цього передбачено запровадження спеціального правового режиму, що в науковій літературі трактується як заповідний. Його суть полягає в установленні нормативно визначених правил охорони і використання об'єктів ПЗФ відповідно до їх цільового призначення [9, с. 28]. Структурно заповідний режим поділяється на два основні блоки: перший охоплює правові умови, які забезпечують збереження територій та об'єктів у стані, що дозволяє реалізовувати їхні функції та завдання; другий – визначає умови користування об'єктами ПЗФ, а також поведінкові моделі для суб'єктів, що вступають у правові відносини у сфері природокористування [9, с. 28]. Такий підхід дозволяє забезпечити баланс між збереженням природного середовища і можливістю здійснення на його основі легітимної господарської або рекреаційної діяльності, зокрема у сфері екотуризму.

Фінансова підтримка об'єктів природно-заповідного фонду забезпечується, зокрема, за рахунок спеціальних цільових екологічних фондів. Вони створюються відповідно до положень статті 48 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», а також згідно з Положенням про цільові фонди об'єктів ПЗФ, затвердженим наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 26 лютого 1993 року № 162. Джерела наповнення цих фондів є різноманітними і включають: частину сум штрафів та грошових стягнень, накладених за завдану шкоду природним об'єктам унаслідок порушення природоохоронного законодавства; надходження від реалізації конфіскованого або вилученого майна, використаного при вчиненні екологічних правопорушень; частину платежів за забруднення навколишнього середовища в межах відповідних територій, а

також добровільні і цільові грошові внески з боку юридичних та фізичних осіб. Ці фінансові механізми створюють підґрунтя для забезпечення стабільного функціонування об'єктів ПЗФ та підтримки екотуристичної інфраструктури, що, у свою чергу, сприяє сталому розвитку природоохоронної та рекреаційної діяльності.

Законом “Про охорону навколишнього природного середовища” [28]. На міжнародному рівні, Україна приєдналася до рамкових угод, що стосуються сталого туризму, зокрема до Карпатської конвенції [14], Протоколу про сталий туризм до цієї конвенції [34], що зобов'язує країни Карпатського регіону впроваджувати принципи збалансованого туризму.

В Україні питаннями туризму займається Державне агентство розвитку туризму (ДАРТ), створене у 2020 році [8]. Воно, зокрема, реалізує державну політику у сфері туризму і має включати екотуризм до пріоритетів роботи. Органи місцевої влади (облдержадміністрації, об'єднані територіальні громади) також можуть приймати програми розвитку туризму, де часто передбачають заходи з просування зеленого та екологічного туризму. Зокрема, в Івано-Франківській та Закарпатській областях ухвалено регіональні програми розвитку туризму, що акцентують увагу на Карпатському регіоні як перспективному осередку екотуризму. Наприклад, Івано-Франківська обласна рада затвердила програму на 2022–2026 роки [30], тоді як у Закарпатській області діє програма на 2024–2026 роки [33]. Попри наявність загальнонаціональних нормативно-правових актів і стратегічних документів, експерти вказують на недосконалість організаційно-правового забезпечення у сфері екотуризму в Україні. Однією з основних проблем залишається невизначеність терміну «екотуризм» у чинному законодавстві. Така ситуація ускладнює ведення статистичного обліку, а також обмежує можливості державної підтримки цього напрямку. Відсутність чіткого термінологічного розмежування спричиняє стирання меж між екотуризмом, сільським «зеленим» туризмом і активними формами рекреації.

Хоча програми існують, практично не створено спеціальних фондів чи грантів для підтримки екотуристичних ініціатив, включно з відновленням екостежок, навчанням гідів, облаштуванням кемпінгів. У державному бюджеті витрати на туризм мінімальні. Для облаштування екостежок чи еко-табірників потрібне узгодження з органами лісового та заповідного господарства, яке може затягуватися. Багато перспективних локацій не мають статусу, що дозволяє приймати туристів (наприклад, дикі пляжі, балки тощо), і організатори екотурів несуть ризики штрафів. На сьогодні юридично не врегульовано питання відвідування природних територій, які можуть бути забруднені вибухонебезпечними предметами. Відсутні офіційні рекомендації або обмеження щодо туристичних подорожей у прифронтові або деокуповані регіони, хоча зрозуміло, що там існують загрози [18;20;35;45].

Повномасштабна війна, що розпочалася у 2022 році, істотно змінила умови функціонування туристичної галузі України. Значна частина території країни стала недоступною для відвідування, було зруйновано туристичну інфраструктуру, а приплив іноземних туристів майже повністю припинився. Проте навіть за таких умов еко-туризм може трансформуватися, знаходячи нові форми. Однією з них є волонтерський туризм, коли організовані групи подорожують з метою надання допомоги в екологічному відновленні – наприклад, прибираючи завали в заповідниках або займаючись благоустроєм парків. Хоча подібні ініціативи наразі мають фрагментарний характер, спостерігається тенденція до їхньої поступової інституціоналізації. Водночас існує потреба у терміновому оновленні нормативно-правового регулювання: необхідна розробка тимчасових положень для діяльності туристичних компаній в умовах воєнного стану, механізмів страхування ризиків, а також надання податкових пільг для підприємств, які переорієнтовуються на внутрішній туризм [25]. Серед актуальних управлінських завдань у сфері екотуризму під час війни варто виокремити забезпечення охорони природних екосистем і мінімізацію потенційного негативного впливу туристичної активності на довкілля [39, с.116].

Отже, попри наявність певної нормативно-правової бази для розвитку екологічного туризму в Україні, вона залишається фрагментарною й недостатньо адаптованою до умов воєнного часу. Існуючі законодавчі акти, зокрема Закон України «Про туризм» та Закон «Про природно-заповідний фонд України», формують загальну рамку для регулювання екотуристичної діяльності, однак не забезпечують комплексного механізму її реалізації. Відсутність чіткого визначення терміну «екотуризм» у чинному законодавстві ускладнює статистичний облік, правове оформлення ініціатив, а також державне фінансування відповідних проєктів.

1.3. Методичні підходи до проведення дослідження

Методологія дослідження розвитку екотуризму в Україні включає кілька рівнів аналізу: теоретичний (вивчення літератури та узагальнення концепцій), емпіричний (збір і аналіз даних про стан екотуризму),

На першому етапі дослідження пріоритетним завданням було здійснення всебічного теоретико-аналітичного осмислення поняттєвого апарату, структури й функцій екотуризму як явища, що поєднує у собі ознаки соціально-економічної, екологічної, культурної та політичної категорії. З цією метою було проведено системний аналіз наукової літератури, який реалізовувався через хронологічно-тематичний підхід: на першому рівні розглядалися засадничі положення про екотуризм у працях провідних українських учених (зокрема В. Брича, Н. Галиш, І. Кучинської, М. Бомби, О. Табенської, А. Прилуцького, К. Нікітенко та ін.), а на другому — результати прикладних досліджень, що відображають актуальний стан розвитку екотуризму в Україні та світі, а також способи його адаптації до нових умов, спричинених війною. У результаті було не лише виокремлено домінуючі підходи до інтерпретації екотуризму як інструменту сталого розвитку, а й зафіксовано суттєву багатовимірність трактувань, що свідчить про

незавершеність процесу концептуалізації цього феномену в науковому дискурсі.

Другий напрям методологічного забезпечення полягав у здійсненні нормативно-правового аналізу. Він базувався на комплексному вивченні чинного законодавства України, яке регламентує туристичну та природоохоронну діяльність, а також програмно-стратегічних документів, що формують політичне бачення розвитку туризму. У межах цього блоку було досліджено такі документи, як Закон України «Про туризм», Стратегію розвитку туризму та курортів до 2026 року, Закон України «Про природно-заповідний фонд України», а також низку регіональних програм і постанов, зокрема ті, що стосуються туристичної активності в Івано-Франківській та Закарпатській областях. У результаті виявлено, що хоча окремі нормативні акти декларують пріоритетність екотуризму як напрямку, здатного забезпечити сталий розвиток, реальні механізми їхньої реалізації залишаються недостатньо ефективними, фрагментарними й часто декларативними. Особливо актуальним у цьому контексті постає питання нечіткості термінологічного апарату, а саме відсутності у чинному законодавстві України уніфікованого визначення «екотуризм», що створює труднощі для формування статистичної звітності, обліку туристичних потоків, правової підтримки та просування екотуристичних ініціатив. Така ситуація також ускладнює доступ до державного або грантового фінансування, адже відсутність чіткої дефініції унеможливорює створення спеціалізованих інструментів цільової підтримки.

У структурі дослідження окреме місце посідає соціологічна складова, реалізована у формі онлайн-опитування з використанням інструментарію Google Forms. Його метою було отримання первинних даних щодо рівня поінформованості цільової аудиторії про екотуризм, ступеня залучення до практик екологічного туризму, а також сприйняття ініціатив у межах стартапу EcoStepUA — одного з прикладних кейсів, що вивчалися у межах дипломної роботи. Опитування проводилося у квітні 2025 року, і до нього було залучено

44 респонденти, більшість з яких були представниками молодіжного середовища — студентами, молодими фахівцями, викладачами та активістами, які вже мають дотичність до туристичної або природоохоронної діяльності. У результаті зібрано багатовимірну інформацію, що дозволила сформуванню емпіричну основу для оцінки рівня екологічної свідомості населення, актуальних потреб споживачів туристичних послуг, а також готовності громадян до участі у волонтерських ініціативах, спрямованих на захист природи.

Особливу увагу в аналітичному блоці дослідження було приділено регіональному аспекту. Як показали результати опитування, найбільш впізнаваним серед респондентів є Карпатський регіон, який у 80 % випадків асоціюється з екотуризмом. Натомість інші перспективні території, такі як Полісся, Південь України, заплави Дністра, Причорноморські регіони та природоохоронні об'єкти центральної України, згадуються епізодично або взагалі не ідентифікуються як осередки екологічного туризму. Це засвідчує наявність територіального перекосу в популяризації екотуризму та вимагає подальшої комунікаційної підтримки та промоції маловідомих, але потенційно привабливих локацій. У свою чергу, такі результати відкривають нові вектори для вдосконалення стратегій сталого розвитку на регіональному рівні.

У дослідженні також використано елементи порівняльного аналізу, що дало змогу співставити особливості екотуристичної політики в Україні з досвідом інших європейських країн. Такий підхід дозволив ідентифікувати системні розбіжності, насамперед у контексті організації правового простору, рівня інституційної підтримки, залучення громадських ініціатив, розвитку інфраструктури та доступу до міжнародних проєктів. Порівняння з прикладами екотуризму в умовах воєнних конфліктів в інших країнах, що наводиться у подальших розділах роботи, надало підстави для формулювання стратегічних висновків щодо адаптації світових практик до українських реалій.

Таким чином, методологія дослідження сформована з урахуванням поєднання якісного та кількісного аналізу, критичного осмислення нормативної бази, інтерпретації соціологічних даних і порівняльного аналізу міжнародного досвіду. Це дало змогу не лише окреслити існуючі проблеми у сфері екотуризму, але й запропонувати обґрунтовані пропозиції щодо формування сталої моделі розвитку цієї галузі в Україні. Отже, обрана методологія дозволила забезпечити системність дослідницького процесу, репрезентативність результатів та їхню практичну значущість для розробки стратегічних орієнтирів у сфері екологічного туризму

РОЗДІЛ II

ЧИННИКИ ТА РОЗВИТОК ЕКОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ НИНІ В ЧАСИ ЗАГРОЗ ТА У ПЕРСПЕКТИВІ

2.1. Чинники, історія та поствоєнний контекст

Україна характеризується високим рівнем туристичного та рекреаційного потенціалу, що обумовлено як географічним розташуванням країни, так і значним різноманіттям природних ресурсів. Ці передумови створюють сприятливі умови для формування та розвитку такого напрямку, як екологічний туризм. Його основою є збережена природна спадщина, до складу якої входять водні ресурси (річки, озера), унікальні геоморфологічні об'єкти (скелі, каньйони), а також мальовничі краєвиди, які становлять високий ландшафтно-естетичний інтерес. Територія України охоплює значну кількість природоохоронних зон, включаючи національні природні парки, біосферні заповідники, регіональні ландшафтні парки, ботанічні, дендрологічні та зоологічні сади, що є цінними елементами екотуристичної інфраструктури. Відповідно до офіційних статистичних даних, наданих Міністерством екології та природних ресурсів України, у 2020 році функціонування природно-заповідного фонду було активізоване відкриттям 46 нових об'єктів, до яких за рік завітало понад 2 мільйони осіб. Така динаміка свідчить про зростання суспільного інтересу до природоохоронних територій і потребу у подальшому розвитку екотуристичного напрямку. Згідно з даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, кількість туристів, що

відвідали Україну у 2019 році, сягнула 14,9 млн осіб [12, с.10]. Це свідчить про стабільний попит на туристичні послуги, зокрема й екологічного спрямування.

Розмаїття природних ландшафтів України у поєднанні з наявністю кількох кліматичних зон сприяє формуванню багатоформатних туристичних продуктів, орієнтованих на потреби різних категорій населення. Водночас екологічний туризм — це не лише форма відпочинку, а й механізм вирішення соціально-економічних задач. Його розвиток забезпечує додаткові надходження до місцевих бюджетів, активізує малі та середні підприємства, стимулює створення нових робочих місць, а також посилює зв'язки між природоохоронною політикою і регіональним розвитком. Таким чином, екотуризм інтегрується у систему сталого розвитку, сприяючи економічному зростанню на основі використання природного потенціалу без його виснаження. Кожен регіон України вирізняється специфікою природно-ресурсного наповнення, що відкриває перспективи для диференційованого підходу до розвитку екотуризму з урахуванням локальних умов. Проте реалізація такого підходу гальмується низкою проблем, які залишаються невирішеними протягом тривалого часу. Серед ключових проблем варто виділити: відсутність загальнонаціональної стратегії розвитку галузі; фрагментарність управлінських рішень на регіональному рівні; недостатній рівень науково-методичного супроводу; обмеженість системи підготовки фахівців для роботи у сфері екотуризму; низький рівень інформаційно-рекламної підтримки; обмежене фінансування; а також недосконалу систему охорони навколишнього природного середовища, що є базисом функціонування екотуристичної індустрії. Питання вдосконалення механізмів розвитку екологічного туризму в Україні знаходиться у фокусі наукових дискусій. Воно є об'єктом досліджень як із точки зору теоретичних засад сталого розвитку, так і в контексті прикладної економіки. Дослідники розглядають екотуризм як інструмент підвищення конкурентоспроможності регіонів, стимулювання зайнятості, активізації міжгалузевих зв'язків і збереження біорізноманіття [15].

До природних передумов, що формують базу для розвитку екотуризму, належать Карпатські гори, Поліський природний регіон, узбережжя Чорного та Азовського морів, степові й лісостепові території (Додаток В). Вони відзначаються високою привабливістю для туристів, які прагнуть відпочинку на природі, пішохідного туризму, спостереження за дикою природою тощо. Соціальні чинники також відіграють важливу роль — насамперед ідеться про зростання екологічної свідомості населення, підвищення інтересу до сталого споживання, формування запиту на «зелений туризм» як альтернативу масовому комерційному туризму. Ці тенденції знаходять відображення в низці громадських ініціатив, наукових досліджень і освітніх програм, які сприяють просуванню екотуристичних ідей [10].

У контексті економічних факторів слід зазначити значні можливості, пов'язані з туристичними надходженнями. До початку широкомасштабної війни середні витрати іноземного туриста на одну добу перебування в Україні перевищували 900 доларів США [21], що свідчить про високу економічну доцільність розвитку індустрії екотуризму. Проте на практиці потенціал цієї галузі не був повною мірою реалізований. Основними стримуючими факторами залишалися слабка інфраструктура, відсутність інтегрованої державної політики, брак інвестицій та слабкий маркетинговий супровід [10;21].

Історичний розвиток екотуризму в Україні відбувався повільно. Після здобуття незалежності формування цієї галузі не було серед пріоритетів державної політики. Тільки у 2010-х роках з'явилися перші намагання системно підтримати екотуризм як окремий напрямок туристичної діяльності [21]. До 2014 року сектор екотуризму перебував на етапі становлення: дослідження свідчать, що лише незначна частина туристичної інфраструктури (кілька готелів та 13 пляжів) отримала сертифікати екологічної відповідності, що вказує на низький рівень стандартизації та невисоку якість надання послуг. Пріоритетами того часу була популяризація природоохоронних територій,

проте обмежене фінансування й відсутність комплексної маркетингової стратегії значно ускладнювали розвиток сектора [48].

У 2017 році Кабінетом Міністрів України було затверджено Стратегію розвитку туризму та курортної сфери до 2026 року, яка виокремила екологічний туризм серед пріоритетних напрямів, акцентуючи на досягненні екологічної збалансованості та поступовій інтеграції туристичної галузі у глобальні ринкові процеси. Цей стратегічний документ спрямований на створення передумов для інтенсивного розвитку туристичної та курортної індустрії, трансформації її у високопродуктивний сектор, орієнтований на міжнародні стандарти. Реалізація стратегії відбувається за низкою векторів, зокрема: гарантування безпеки туристів та дотримання їхніх законних прав, адаптація національного законодавства до норм Європейського Союзу, стимулювання комплексного розвитку територій (включаючи приваблення інвестицій у модернізацію туристичної інфраструктури), удосконалення системи професійної підготовки кадрів, а також формування позитивного туристичного образу України на міжнародному рівні. Фінансування запланованих заходів здійснюється з державного та місцевих бюджетів, а також з інших джерел, що не суперечать чинному законодавству. Щорічні обсяги фінансування коригуються відповідно до завдань та фінансових можливостей [31].

До чинників, що сприяють розвитку екологічного туризму в Україні, належать ті, що подані в таблиці 2.1.

Таблиця.2.1

Сприятливі чинники розвитку екологічного туризму в Україні

Категорія	Характеристика
Географічно-природні	Різноманітність природних ресурсів, включно з лісами, гірськими масивами, озерними системами (Карпати, Шацькі озера, Асканія-Нова тощо) формує сприятливе середовище для розвитку екотуристичних маршрутів.

Соціально-економічні	Попит на відпочинок на природі зростає: популярності набувають спостереження за дикою природою, пішохідні маршрути, водний туризм; зростає кількість громадян, які обирають активні форми дозвілля. У низці західних регіонів туристичні збори вже перевищили показники довоєнного періоду.
Політико-правові	Ухвалені нові нормативно-правові акти (зокрема оновлений закон «Про туризм», діяльність ДАРТ), що сприяють залученню інвестицій, розробці стандартів та створенню внутрішніх туристичних маршрутів («Магніти України», «Дорога різноманіття»).

Джерело: сформовано на основі аналізу [21], [31], [48].

До початку повномасштабної війни 2022 року внутрішній екотуризм демонстрував поступове зростання: січень–вересень 2021 року Україну відвідало понад 3 млн туристів (майже на 13% більше, ніж у 2020), з середньодобовими витратами близько 929 \$ [21]. Туристичні оператори та науковці схилились до того, що екотуризм – один з ключових трендів останніх років і може приваблювати не лише українців, а й іноземців [21]. Проте з початком війни ситуація змінилася радикально. Український туристичний бізнес зазнав значних втрат: вже на початку 2022 року туризм у Києві, на Сході і Півдні було повністю паралізовано, причому збитки за перший місяць перевищили втрати двох років пандемії [5]. За оцінками екологів та держави, бойові дії пошкодили та зруйнували численні природоохоронні об’єкти: за десять років війни у зоні бойових дій опинилися 3 біосферні заповідники, 14 природних заповідників, 19 національних парків і сотні інших об’єктів охорони природи [5]. Загалом російська агресія пошкодила або знищила близько 3 млн га лісів та поставила під загрозу понад 600 видів тварин і 750 видів рослин і грибів [5].

За оцінками ЮНЕСКО, загальний обсяг збитків у сфері культури та туризму становить 3,5 мільярда доларів США, з яких 650 мільйонів припадає

на туристичну інфраструктуру [51]. Значних втрат зазнали національні природні парки та заповідники, що формують основу екологічного туризму. Зокрема, Деснянсько-Старогутський національний природний парк уже в перші години повномасштабного вторгнення 2022 року опинився в зоні бойових дій, внаслідок чого зазнав авіаударів і пожеж. За даними екологічних організацій, 44% територій із високим рівнем природоохоронної цінності нині перебувають у зоні активних бойових дій або тимчасової окупації. Окрім фізичних руйнувань, воєнні дії спричинили масштабне забруднення повітря, ґрунтів та водних ресурсів через детонацію боєприпасів і використання токсичних речовин, що позначилося на стані біорізноманіття. Наприклад, унаслідок бойових дій та відсутності належного екологічного моніторингу зазнав деградації національний природний парк «Олешківські піски».

Таблиця 2.2

Вплив війни на сферу культури, туризму та природоохоронні території
України

Аспект	Характеристика
Загальні збитки	3,5 мільярда доларів для культури та туризму
Збитки туристичних об'єктів	650 мільйонів доларів
Найбільш постраждалі регіони	Харків (25%), Донецьк (14,7%), Одеса (7,6%)
Втрачений дохід	19,6 мільярда доларів з лютого 2022 року
Природні території	44% цінних природних зон у зоні бойових дій або окупації

Джерело: сформовано на основі аналізу [11], [9].

У період повномасштабної війни в Україні відбулися суттєві зміни у сфері внутрішнього туризму, що стали результатом як об'єктивної безпекової ситуації, так і трансформацій в поведінці громадян. Зокрема, спостерігається переорієнтація значної частини внутрішньо переміщених осіб та туристів на території з відносно стабільною ситуацією, насамперед у західні області країни. Західний регіон, зважаючи на віддаленість від зони активних бойових дій, почав виконувати функцію як умовно безпечної дестинації для

тимчасового проживання, так і місця для відновлення та рекреації. Така ситуація зумовила нові тренди в туристичній активності та викликала потребу в адаптації туристичної інфраструктури до нових умов.

План післявоєнного відновлення України, який було презентовано на Конференції з відновлення України у 2022 році, містить окремий блок, присвячений розвитку туризму як одному з пріоритетних напрямів економічного зростання. У документі йдеться про наміри спрямувати значні інвестиційні ресурси на модернізацію туристичної інфраструктури, розширення туристичних послуг та створення умов для залучення внутрішніх і міжнародних туристів. Важливим аспектом цього плану є збереження культурної спадщини, що в умовах війни зазнала часткового руйнування або деградації. За оцінками міжнародних організацій, для відновлення об'єктів культури і туризму протягом наступних десяти років Україна потребуватиме фінансування в обсязі близько 9 мільярдів доларів. До процесів відновлення туристичного потенціалу активно залучаються міжнародні партнери, що не лише підтримують проекти технічно чи фінансово, а й формують нові підходи до розвитку туристичного простору. Прикладом такого співробітництва є ініціатива «Перехід до екотуризму на природоохоронних територіях через тлумачення спадщини», яка реалізується в Карпатському регіоні за підтримки Вишеградського фонду. Цей проєкт має на меті створення умов для формування стійкої моделі туризму, яка б одночасно сприяла економічному розвитку місцевих громад та збереженню природного середовища і біорізноманіття. Динаміка туристичних надходжень у 2022–2023 роках засвідчила зростаючу роль західних регіонів як осередків туристичної активності. Зокрема, суттєво зріс обсяг туристичного збору в Карпатському регіоні та на Закарпатті, що свідчить про інтенсивне використання туристичних ресурсів цих територій [19;41]. Ці процеси відбувалися на тлі складної загальнодержавної ситуації, що підкреслює адаптивність галузі до кризових умов. Очільниця Державного агентства розвитку туризму Мар'яна Олесків окреслює концепцію так званого «туризму солідарності» як

перспективний напрям діяльності, коли українські та іноземні мандрівники свідомо обирають подорожі Україною з метою підтримки її післявоєнного відновлення. Такий підхід вимагає активного розвитку внутрішніх туристичних маршрутів, а також ефективної комунікаційної стратегії, орієнтованої на підвищення привабливості українських DESTINAЦІЙ у свідомості громадян та міжнародної спільноти [19].

Утім, загальний розвиток індустрії туризму в умовах війни зазнав значного уповільнення, а подекуди – і повної зупинки. Незважаючи на це, міжнародний досвід дає підстави очікувати суттєве зростання туристичної активності після завершення воєнних дій. Багато країн, що пережили масштабні конфлікти, демонстрували швидке відновлення туризму у післявоєнний період. Це дає змогу стверджувати, що вже сьогодні необхідно формувати довгострокові стратегії, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності туристичних продуктів, покращення іміджу регіонів, а також створення умов для інвестицій в галузь.

Серед прикладів країн, де туризм відновлювався динамічно після збройних конфліктів, варто згадати Ізраїль. Незважаючи на затяжний конфлікт із Палестиною, країна залишається привабливою для туристів. Туризм становить 6,2% її валового внутрішнього продукту, що свідчить про його вагомість у національній економіці, навіть в умовах постійної безпекової нестабільності. Ще один приклад – Боснія і Герцеговина. Після завершення збройного конфлікту в 1990-х роках країна продемонструвала високі темпи зростання туристичних потоків – за статистичними даними, щорічний приріст становив до 24% [6, с. 21].

Таким чином, сучасні виклики, спричинені війною, водночас створюють нові умови для переосмислення стратегії розвитку туризму в Україні. За умови правильної організації, ефективної співпраці з міжнародними партнерами, інвесторами та громадським сектором, а також із застосуванням адаптивних моделей управління, галузь може стати важливим рушієм економічного відновлення та соціальної консолідації у післявоєнний період.

2.2. Характеристика застосування проєктів екотуризму на основі кращих світових досвідів

До основоположних засад ефективного екологічного туризму належать охорона природного середовища, просвітницька діяльність серед туристів і залучення місцевого населення до прийняття рішень і реалізації проєктів [10]. Одним з головних викликів для екотуристичних об'єктів є надмірна концентрація відвідувачів у популярних локаціях, що призводить до деградації природного середовища та зниження якості туристичного досвіду. З метою запобігання цим ризикам важливим є планування територіального розподілу інфраструктури. Наприклад, у національному парку Батанг-Ай (Малайзія) було збудовано другу туристичну базу, що дозволило зменшити інтенсивність використання основного об'єкта й забезпечити більш рівномірний розподіл потоків [49, с.26]. Такий підхід сприяє збереженню екосистем та підтримує природний баланс. Крім того, спеціалісти радять дотримуватися поетапного розвитку туризму, зважаючи на обмеженість ресурсів і потребу в адаптації локальних спільнот. Процес розвитку екологічного туризму часто порівнюють із вирощуванням фруктових дерев, зокрема дуріану: для появи перших результатів потрібен час, терпіння та системна праця [49, с.26].

Залучення громад до процесів планування і реалізації туристичних ініціатив. Соціальна складова екотуризму передбачає активну участь місцевих жителів у прийнятті управлінських рішень. Успішні приклади з різних країн демонструють, що відкриті консультації з громадами, залучення їх до розробки маршрутів та організація прозорого механізму розподілу доходів від туризму дозволяють зменшити соціальну напругу, уникнути конфліктів та підвищити зацікавленість населення у збереженні природної спадщини [49]. Розвиток системи екологічної освіти та сприяння залученню інвестицій у сталий туризм. Не менш важливим аспектом є формування екологічної

свідомості серед туристів та мешканців регіону. Це завдання реалізується через створення інформаційних центрів, проведення екскурсій з екологічним ухилом, організацію майстер-класів і лекцій, що дають змогу краще усвідомити значення природного середовища [10]. Ефективна екопросвіта сприяє формуванню нової культури споживання туристичних ресурсів, де першочергового значення набуває дбайливе ставлення до природи. Держави, а також міжнародні донори, мають можливість підтримувати сталий туризм шляхом створення стимулів для «зелених» інвестицій. Сюди входять програми сертифікації екологічно відповідальних готельних послуг, підтримка альтернативного транспорту, розвиток маловпливних форм розміщення. Міжсекторальна співпраця як інструмент реалізації природоохоронних ініціатив. Світова практика показує ефективність інтеграції зусиль державного, приватного та наукового секторів у питаннях екотуризму та збереження природи. Зокрема, в США прикладом такої взаємодії є трансформація військових об'єктів у природоохоронні території. На острові Сан-Клементе в Каліфорнії екологічні служби разом із військово-морськими силами реалізували програму відновлення середовищ існування для ендемічних видів, зокрема лисиць та буроголових горобців, що дало змогу надати цій території статус охоронюваної [46]. У штатах Техас і Алабама авіаційні та водні підрозділи сприяють відновленню популяцій рідкісних видів птахів, таких як журавель-майна.

В Ізраїлі реалізовано унікальний приклад перетворення території, яка раніше використовувалася як сміттєзвалище, на екологічно орієнтований туристичний простір. Так, на місці колишнього звалища «Гора Хірія» було створено Парк імені Аріеля Шарона (рис.2.1) — сучасний центр екологічної освіти, що включає інфраструктуру для активного відпочинку (пішохідні маршрути, велосипедні доріжки), орнітологічні зони та освітні лекції з питань переробки відходів [50]. Цей приклад ілюструє, як рекультивация та озеленення можуть створити нову цінність територіям, що раніше мали негативний екологічний імідж. Попри складну політичну ситуацію, Ізраїль

щороку приймає мільйони туристів, а індустрія туризму становить вагомую частину економіки країни, забезпечуючи понад 6% її валового внутрішнього продукту [6, с.21].

Рис.2.1 Парк імені Аріеля Шарона

Джерело: взято з джерела [6]

Імплементация міжнародного досвіду в українських умовах. Елементи світових практик екотуризму активно впроваджуються й в Україні, зокрема в Карпатському регіоні, де функціонують національні природні парки, такі як «Синевир» і «Сколівські Бескиди». Ці парки пропонують туристам екологічні стежки, маршрути для велосипедних подорожей, кінні прогулянки та інші форми природоорієнтованого туризму. Важливим прикладом міжнародної співпраці є проєкт «Карпати для майбутнього», який координується Національним екологічним центром України (НЕЦУ) у партнерстві з організаціями з Чехії, Словаччини, Польщі та Угорщини. У межах цієї ініціативи використовуються підходи інтерпретації природної та культурної спадщини з метою створення освітніх маршрутів і підвищення обізнаності туристів щодо унікальності Карпатського регіону [31]. Подібні проєкти підтверджують ефективність освітнього компонента в екотуризмі як важливого засобу збереження природного капіталу та розвитку місцевих громад.

Отже, успішна реалізація екотуризму ґрунтується на системному підході, що охоплює збереження природного середовища, екологічну просвіту, участь місцевих громад та міжсекторальну співпрацю. Світовий досвід свідчить про доцільність поетапного розвитку туристичної інфраструктури, залучення населення до планування й управління, а також переосмислення деградованих територій як ресурсів для сталого туризму.

2.3. Проекти комунікації наукового, волонтерського секторів та громадських ініціатив в Україні у розвитку екотуризму вже нині під час війни

У контексті збройного конфлікту в Україні помітно активізуються соціальні, волонтерські та наукові ініціативи, що об'єднують зусилля у сфері розвитку стійкого туризму. Такі практики демонструють інноваційний міжсекторний підхід до подолання викликів воєнного часу, інтегруючи туристичну діяльність, екологічну обізнаність та науково-дослідницькі методи. Потреба в розвитку екотуризму нині зумовлюється не лише економічними чинниками, а й ширшими суспільними прагненнями до відновлення соціального згуртування, психоемоційної підтримки населення та збереження екологічного балансу.

Одним із важливих напрямів такої взаємодії є реалізація так званих «соціальних екскурсій» – проектів, що здійснюються у співпраці туристичних операторів із громадськими організаціями та волонтерами. Основна ідея цих екскурсій полягає в тому, щоб надати туристичним подорожам виразного тематичного змісту з акцентом на культурну, благодійну або меморіальну складову. Частина прибутку від таких подорожей цілеспрямовано спрямовується на підтримку постраждалих від бойових дій регіонів, відбудову об'єктів історико-культурної спадщини або розвиток локальних ініціатив у сфері освіти й охорони довкілля [23].

Такі ініціативи мають комплексний вплив. На індивідуальному рівні вони сприяють психологічній реабілітації, зокрема через усвідомлення власної

причетності до відновлення країни. На рівні громади такі практики сприяють формуванню нових горизонтальних зв'язків, об'єднуючи учасників довкола гуманістичних і солідаристських цінностей. Дослідники підкреслюють, що участь у «соціальних екскурсіях» стимулює процеси колективного переосмислення локальної історії, зміцнення культурної ідентичності та формування відповідального ставлення до навколишнього середовища [23].

Показовим прикладом ефективного поєднання екологічної освіти, волонтерства та наукової роботи є екологічно орієнтовані освітні ініціативи. Так, у межах навчального табору, організованого в смт Славське, учні середніх шкіл у співпраці з волонтерами та місцевими активістами створили інтерактивну «карту воєнного екоциду» на території Херсонської області. На основі польових спостережень та залучення фахівців з екології вони ідентифікували найбільш постраждалі ділянки природних екосистем. У межах ініціативи також було розроблено рекомендації щодо відновлення деградованих територій, зокрема карпатських лісів і водно-болотних угідь Сумської області [23].

Залучення молоді до таких проєктів вказує на активне включення освітнього та наукового середовищ у процеси вивчення екологічних наслідків війни та розроблення підходів до їхнього подолання. Крім того, ці ініціативи відіграють ключову роль у формуванні нового покоління громадян, орієнтованих на сталий розвиток, екологічну відповідальність і глибоке усвідомлення значення природної та культурної спадщини [23].

У цьому контексті особливу увагу привертає міжнародний проєкт «Shifting towards Ecotourism in Protected Areas through Heritage Interpretation» («Перехід до екотуризму на природоохоронних територіях через тлумачення спадщини»). Ініціатива передбачає комплексну розбудову інституційного потенціалу у сфері управління заповідними зонами, створення ефективних механізмів екопросвіти відвідувачів, а також розвиток міжнародного екотуризму, орієнтованого на збереження природного й культурного ландшафту Карпатського регіону. Тлумачення спадщини як педагогічний

інструмент дозволяє активізувати інтерес до локальної культури, забезпечуючи при цьому взаємозв'язок між природоохоронними цілями та соціальним залученням [23].

Крім цього, в багатьох регіонах України активно впроваджуються програми екотурів, що базуються на принципах екологічної етики та мінімального впливу на навколишнє середовище. Формати таких турів варіюються: від піших і велосипедних маршрутів до сплавів річками й екскурсій по національних парках. У Національному природному парку «Синевир», наприклад, реалізовано серію маршрутів, у межах яких туристи не тільки ознайомлюються з біорізноманіттям регіону, а й беруть активну участь у природоохоронних заходах – зокрема, у висадці дерев, очищенні лісових ділянок та впорядкуванні екологічних стежок [23].

Продовжується й розвиток науково-волонтерських форматів взаємодії. Наприклад, у Кам'янці-Подільському було запропоновано створити туристичний центр, що діяв би на волонтерських засадах: екскурсіводи та добровольці проводили історичні тури безкоштовно, а студенти-філологи й історики мали змогу проходити практику, опрацьовуючи нові маршрути [23]. Цей приклад демонструє конструктивну співпрацю між закладами вищої освіти, громадськими структурами та представниками туристичної сфери, спрямовану на адаптацію галузі до умов війни й створення інноваційних підходів до туризму. Паралельно розпочинається підготовка до післявоєнного відновлення сфери туризму. В цьому контексті особлива увага приділяється розвитку «туризму солідарності»: за словами голови Державного агентства розвитку туризму України, після завершення бойових дій очікується значний інтерес з боку іноземних туристів, які захочуть виявити підтримку країні. У зв'язку з цим уже розробляються тематичні маршрути та спеціальні програми для підтримки внутрішньо переміщених осіб [19]. Це свідчить про стратегічний підхід до формування гуманістичного туристичного простору, що поєднує інтереси держави, громади та окремих мандрівників.

Активну участь у формуванні екологічного виміру туризму беруть волонтерські об'єднання, зокрема Екодія, яка залучає громадськість до реалізації ініціатив із підтримки еко-туризму. Залучені добровольці беруть участь у прибиранні природних територій, прокладенні екологічних маршрутів, організації просвітницьких подій для учнів [44]. Ці дії не лише сприяють охороні довкілля, а й посилюють привабливість регіонів для сталого туризму. Крім просвітницької та польової роботи, волонтери «Екодії» активно долучаються до дослідницьких проєктів. Наприклад, у рамках ініціативи «Вода близько», волонтери здійснювали мапування та збір даних про водні об'єкти, які стали основою для подальшого математичного моделювання змін у водних ресурсах [44]. Цей приклад показує, що волонтерська праця може бути не лише підтримкою, а й важливим компонентом наукових досліджень, зокрема в частині екологічного моніторингу. У 2022 році «Екодія» також організувала платформу для збору інформації про екологічні збитки, спричинені війною. Добровольці допомагають фіксувати випадки потенційної шкоди довкіллю, які вносяться до інтерактивної мапи [44]. Це дозволяє здійснювати попередній аналіз наслідків воєнних дій для природного середовища, а також забезпечує базу даних для юридичної та експертної оцінки шкоди.

У свою чергу, громадські проєкти «Camino Podolico» сприяють формуванню паломницьких маршрутів, які об'єднують культурні та природні ландшафти [46]. Це доводить ефективність міжгалузевої співпраці навіть за умов соціально-політичної нестабільності.

На рівні інституційного розвитку важливу роль відіграють Спілка сільського зеленого туризму України та Українська асоціація активного та екологічного туризму (УАЕТА). Ці організації виступають платформами для об'єднання експертів, активістів і місцевих громад навколо ідеї сталого туризму. Їхня діяльність охоплює популяризацію етичного мандрівництва, підтримку локальних виробників і впровадження стандартів екологічної відповідальності в туристичну сферу.

Водночас продовжують зростати громадські ініціативи, орієнтовані на безпосередній фізичний захист туристичних маршрутів. Зокрема, у межах проєкту «Чистий туризм», волонтери очищують популярні локації від сміття. Так, улітку 2023 року в Карпатському регіоні було прибрано понад 50 туристичних маршрутів [44]. Такі ініціативи не лише покращують стан довкілля, а й підвищують туристичну привабливість регіонів та стимулюють розвиток локальної економіки.

Також не можна оминати увагою екологізацію сфери громадського харчування. У містах Київ, Львів, Одеса зростає кількість ресторанів і кав'ярень, які впроваджують принципи сталого розвитку: переходять на багаторазовий посуд, працюють з місцевими фермерами, пропонують органічні продукти та дотримуються принципів безвідходного виробництва [44].

Отже, описані ініціативи демонструють, що навіть у кризових умовах війни в Україні можлива інтеграція туризму, екології, освіти й волонтерства у спільну систему стійкого розвитку.

РОЗДІЛ III

ПРОЕКТИ МІЖСЕКТОРАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У РОЗВИТКУ ЕКОТУРИЗМУ З УРАХУВАННЯМ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

3.1. Проекти з світового досвіду екотуризму у воєнний час

Міжгалузева взаємодія, що передбачає скоординовану співпрацю між державними інституціями, громадськими організаціями, науково-дослідними структурами та приватним сектором, становить основу для ефективної реалізації стратегій сталого розвитку в галузі екологічного туризму. Така синергія дозволяє інтегрувати ресурси, знання та управлінські інструменти різних секторів для досягнення екологічно, соціально та економічно збалансованих результатів. Зокрема, у Сполучених Штатах Америки напрацьована практика широкомасштабної участі військових підрозділів у реалізації природоохоронних проєктів, що демонструє ефективність нетрадиційного залучення силових структур до завдань збереження довкілля. Одним із показових прикладів є реалізація ініціатив з екологічного відновлення за участі корпусу морської піхоти США та провідних наукових установ, які спільно працюють над відновленням коралових рифів у Тихоокеанському регіоні. Подібна діяльність не лише сприяє поліпшенню стану морських екосистем, а й забезпечує науковий моніторинг біорізноманіття та зміцнює потенціал локальних громад через екопросвітницьку роботу. У сухопутних частинах країни збройні сили також беруть участь у створенні природоохоронних зон, використовуючи військові полігони як базу для відновлення екосистем. Яскравим прикладом є діяльність на острові Сан-Клементе, що розташований у Каліфорнії і функціонує як основний морський навчальний полігон для Тихоокеанського флоту ВМС США, а також для інших підрозділів, включаючи морську, повітряну та сухопутну компоненти. До моменту передачі острова у відання військово-

морських сил, екосистема території зазнавала значного антропогенного тиску, насамперед унаслідок випасу худоби, що належала до немісцевих інтродукованих видів. Це призвело до деградації природного середовища, втрати чисельності автохтонної флори та фауни та зниження екологічної стійкості ландшафтів. У відповідь на виклики, що постали, було реалізовано програму екологічної санації, яка передбачала усунення всіх немісцевих трав'янистих видів. Здійснення цього заходу стало можливим завдяки залученню ресурсів ВМС США. Результатом цієї діяльності стало поступове відновлення природного середовища проживання та зростання популяцій видів, що перебували під загрозою зникнення, зокрема шавлійського горобця острова Сан-Клементе та острівної лисиці. Завдяки послідовним заходам, спрямованим на збереження біорізноманіття, ізоляційний острівний ландшафт набув ознак екологічної стабільності та підтримує життєздатні популяції рідкісних видів. Крім безпосередньої участі у збереженні біотичного різноманіття, військові формування США беруть участь у боротьбі з браконьєрством, яке залишається одним із основних викликів для охорони дикої природи як у самій країні, так і за її межами. Завдяки спеціальним місіям, збройні сили проводять тренування місцевих підрозділів з охорони природи, особливо в регіонах із високим рівнем загроз. Так, у 2016 році морські піхотинці США були направлені до Габону, де вони здійснювали підготовку національних підрозділів боротьби з браконьєрством, які виконують завдання щодо зменшення незаконного полювання у природоохоронних територіях, а також запобігання торгівлі забороненими товарами, включаючи наркотики та продукти дикої природи. Така форма міжнародної співпраці свідчить про розширення функціоналу збройних сил у напрямку глобальної екологічної безпеки. У межах Сполучених Штатів подібна співпраця здійснюється також з федеральними структурами, такими як Служба риб і дикої природи. Зокрема, у штаті Техас ВПС США спільно з цією службою реалізують комплекс заходів із відновлення середовища існування журавля-майна. Військові авіатори активно залучаються до природоохоронних ініціатив, включаючи очищення

територій від боєприпасів, що не вибухнули, та реалізацію проєктів з відновлення болотистих екосистем шляхом висадження місцевих видів рослин. Така діяльність формує передумови для гармонізації національної безпеки з цілями екологічної стійкості. Таким чином, наведені приклади підтверджують, що зусилля різних секторів можуть бути об'єднані для досягнення значного позитивного ефекту в природоохоронній сфері навіть за умов підвищеного воєнного навантаження [46].

Ізраїль, країна з тривалою історією військових конфліктів, продовжує активну реалізацію політики розвитку туризму з орієнтацією на екологічну сталу модель. Згідно з аналітичними даними, туризм, навіть в умовах хронічної нестабільності, забезпечує приблизно 6,2% валового внутрішнього продукту країни [6, с. 21]. Одним із показових прикладів реалізації інноваційних екологічних ініціатив є трансформація колишнього звалища Хірія, розташованого в межах Тель-Авіва, у масштабний рекреаційний простір – парк імені Аріеля Шарона. Це територія площею 2000 акрів, яка сьогодні функціонує як освітній та демонстраційний центр з переробки відходів. Понад півстоліття Хірія використовувалася як звалище, однак після рішення Міністерства охорони навколишнього середовища у 1999 році розпочато її масштабну санацію. Уже через два роки місце перетворено на відкритий простір для освітніх заходів, що включає показові об'єкти з утилізації, лекції, семінари та тематичні екскурсії. Парк пропонує пішохідні маршрути, велосипедні доріжки, оглядовий майданчик "Бельведер", а також тематичні екскурсійні програми: ознайомлення з процесами рекультивациі, спостереження за орнітофауною, велотури, еколого-пізнавальні заняття з рептиліями та історією агроосвіти. У майбутньому заплановано розширення інфраструктури: створення амфітеатру, дерев'яної набережної, зони археологічного значення, об'єктів культурної спадщини та мосту, збудованого з перероблених контейнерів, який з'єднає парк із центральною транспортною артерією Тель-Авіва [50]. Екологічно орієнтований арт-простір «Vertigo» розташований у долині Ела, за годину їзди від парку Аріеля Шарона.

Створений на базі занедбаного курника, він став результатом зусиль чотирьох сестер Вертгайм – Ної, Талі, Ріни та Мерав. За останні п'ять років ними було засновано екоселище як центр освіти, творчості та танцю, що функціонує на території кібуцу Нетів ха-Ламед Хей. Простір орієнтований на практику екологічно свідомого способу життя через мистецьке самовираження. Центр відкритий для індивідуальних і групових відвідувань протягом усього року [50]. У зоологічному парку «Чай Негев», розташованому в кібуці Ревівім, приблизно за чотири милі на північний захід від Неве-Мідбар, реалізовано концепцію поєднання збереження біорізноманіття та освітньо-туристичної діяльності. Відвідувачі можуть спостерігати за представниками пустельної фауни – вовками, койотами, лисицями – у природоподібних умовах, створених з використанням традиційних матеріалів: глини, дерева, цегли. Тут також є можливість безпосереднього контакту з прирученими тваринами, приготування традиційних страв просто неба, ознайомлення з експозицією з 30 кам'яних скульптур тварин та птахів, виконаних у натуральну величину місцевим скульптором Амномом Барзілаєм. Для тривалішого перебування пропонуються альтернативні варіанти ночівлі: глиняні хатини в африканському стилі, бедуїнські намети з автентичним інтер'єром та тіпі [50].

Отже, досвід Ізраїлю демонструє, що навіть за умов тривалої військової напруги можливо впроваджувати та розвивати екологічно орієнтовані туристичні ініціативи. Реалізація проєктів рекультивациі, створення екопросвітницьких просторів і екокультурних осередків свідчить про інтеграцію сталого підходу до природокористування в національну політику розвитку туризму.

3.2. Розробка стартапу EcoStepUA

Для доповнення основного дослідження було проведено онлайн-опитування (Google Forms) у квітні 2025 року, яке стосувалося розвитку екотуризму в Україні, наявних викликів і перспектив цього напрямку. У

дослідженні взяли участь 44 респонденти, серед яких переважали молоді особи, дотичні до сфери туризму, екологічної освіти або зацікавлені в сталому відпочинку, природоохоронній діяльності та ідеях сталого розвитку. Такий відбір аудиторії дозволив охопити активну та зацікавлену спільноту, що вже сьогодні формує вектори розвитку екоорієнтованого туристичного простору в Україні. Опитування було спрямоване не лише на збір статистичних даних, а й на створення аналітичної бази для подальшої розробки інноваційного стартапу в галузі екотуризму. Початковий блок анкети стосувався рівня обізнаності респондентів із поняттям «екотуризм». Це питання було обрано не випадково, адже поширення терміна в інформаційному просторі значною мірою корелює з готовністю суспільства до прийняття нових моделей туристичної поведінки. Результати свідчать, що 80 % опитаних зазначили, що добре обізнані з поняттям «екотуризм». Ще 20 % відповіли, що чули про нього, але не мають чіткого уявлення. Жоден з учасників не обрав варіант «не знаю». Це дозволяє стверджувати, що навіть на рівні побутової свідомості екотуризм перестає бути вузькоспеціалізованим терміном і поступово входить до загального обігу, трансформуючись у перспективний напрям туристичної діяльності. В умовах зростаючого інтересу до етичного споживання та екологічно відповідальної поведінки в суспільстві, такі показники засвідчують позитивні зрушення у формуванні екологічної культури, зокрема серед молоді (див. рис. 3.1).

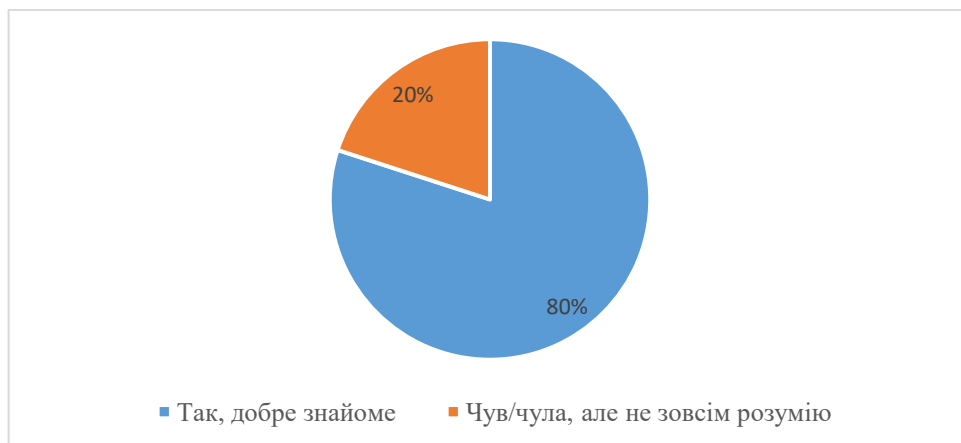

Рис.3.1 Обізнаність з поняттям та знання про екотуризм

Джерело: створено на основі власного дослідження

Наступне запитання опитувальника — щодо рівня власних знань — дає змогу глибше проаналізувати характер обізнаності респондентів у сфері екотуризму. Хоча більшість учасників анкетування зазначили, що знайомі з основним поняттям, лише 16% з них оцінили свій рівень знань як високий. Основна частка — 66% — вважає свої знання середніми, тоді як 18% вказали на низький рівень обізнаності. Така розбіжність між загальною поінформованістю та глибоким розумінням засвідчує брак систематизованих знань серед значної частини аудиторії. Це, у свою чергу, вказує на необхідність розроблення спеціалізованих освітніх програм, практикумів, тематичних курсів і поширення доступної аналітичної інформації, яка сприятиме не лише формуванню базових уявлень, а й розвитку прикладного розуміння принципів і механізмів реалізації екотуризму.

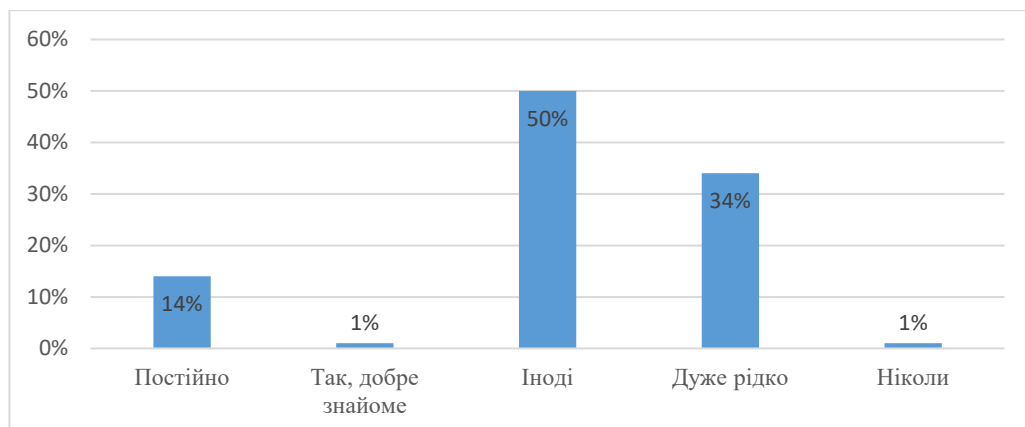

Рис.3.2 Частота звернень до теми екотуризму серед респондентів

Джерело: створено на основі власного дослідження

Лише 14% учасників дослідження зазначили, що постійно взаємодіють із темою екотуризму. Це може свідчити про їх стійкий інтерес або безпосередню участь в екологічних ініціативах, спеціалізованих проєктах або сферах професійної діяльності, пов'язаних з охороною довкілля. Найбільша частка відповідей — 50% — припадає на варіант «іноді», що вказує на епізодичний характер знайомства з темою. Респонденти цієї категорії, ймовірно, отримують інформацію про екотуризм нерегулярно, з різних джерел (рис. 3.4). Ще 34% респондентів повідомили, що «дуже рідко» стикаються з

питаннями, пов'язаними з екотуризмом. Це означає, що для приблизно третини опитаних екотуризм не входить до кола їхніх постійних інтересів або інформаційного простору. Водночас зафіксовано дві виняткові відповіді. Один респондент обрав варіант «ніколи», що може свідчити про повну відсутність теми екотуризму у його повсякденному житті. Інший — механічно повторив відповідь на попереднє запитання («так, добре знайоме»), що, ймовірно, є помилкою заповнення анкети. Незважаючи на розбіжності у частоті звернення до теми, оцінка власних знань серед опитаних переважно помірна: 66% респондентів визначили їх як «середні», 16% — як «високі», а 18% — як «низькі».

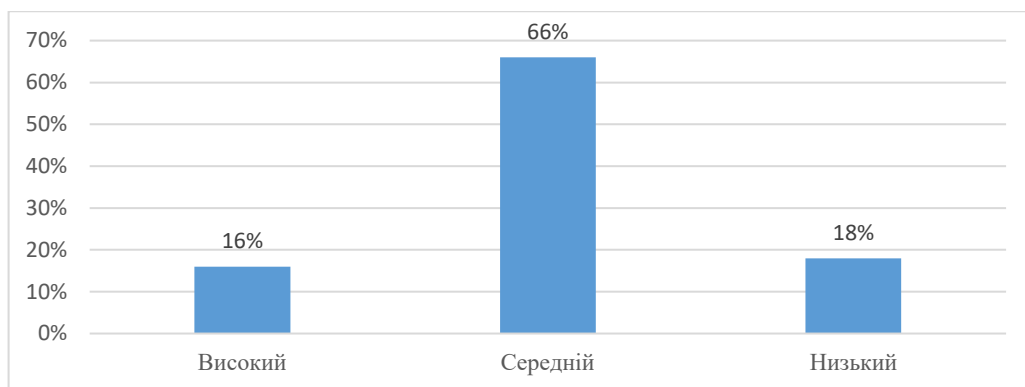

Рис. 3.3. Оцінка респондентами рівня розвитку еко-туризму в Україні

Джерело: створено на основі власного дослідження

Основним джерелом отримання інформації про екотуризм для більшості респондентів є інтернет-ресурси, зокрема соціальні мережі, вебсайти та блоги – 82% опитаних зазначили саме цей канал. Близько 11% отримують відповідні знання в межах навчальних дисциплін, тоді як 7% зазначили, що знайомство з темою відбулося через особистий практичний досвід (рис. 2.3).

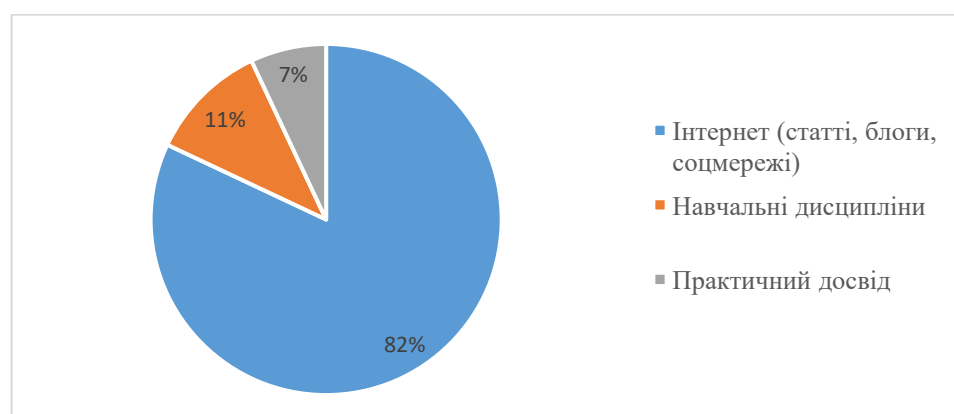

Рис. 3.4. Джерела інформації про екологічний туризм

Джерело: створено на основі власного дослідження

Дані опитування щодо участі в екологічному туризмі, оцінки його розвитку та сприйняття респондентами подано в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Основні результати опитування щодо досвіду участі, сприйняття екотуризму та оцінки його розвитку в Україні

Питання	Варіанти відповідей
Чи маєте досвід участі в екотуристичних подорожах?	Неодноразово – 23%; Один раз – 27%; Немає досвіду – 50%
Як Ви оцінюєте рівень розвитку екотуризму в Україні?	Високий – 2%; Середній – 32%; Низький – 39%; Важко сказати – 27%
Чи вважаєте Ви екотуризм окремим видом туризму?	Так – 61%; Ні – 20%; Важко відповісти – 19%
Регіон з найбільшим розвитком екотуризму	Карпати – 80%; Не знаю – 13.6%; Південь – 4.7%; Полісся – 2.2%
Хто найбільше сприяє розвитку екотуризму?	Приватний бізнес – 45.4%; Громадські організації – 31.8%; Місцеві громади – 20.4%; Держава – 2.3%
Чи достатньо розвинена інфраструктура для еко-туризму?	Частково – 59%; Ні – 22%; Так – 19%
Найважливіші чинники для розвитку екотуризму	Держ. підтримка + Інф. кампанія – 18.2% Держ. підтримка + Інфраструктура – 18.2% Держ. підтримка + Міжнар. співпраця – 9.1% Інфраструктура + Інф. кампанія – 9.1% Освіта + Інф. кампанія – 6.8%
Чи готові Ви працювати в сфері еко-туризму?	Так – 34.1% Не впевнений/а – 40.9% Ні – 25%
Найцікавіші формати еко-туризму	Піші походи – 36%; Кемпінг – 29%; Спостереження за природою – 25%; Агро-/волонтерський туризм – 10%
Ставлення до міжнародного еко-туризму в Україні	Позитивно – 70%; Скоріше позитивно – 13%; Нейтрально – 4%; Не відповіли/важко сказати – 13%

Екологічні ризики при розвитку екотуризму	Сміття –60%;Забруднення довкілля – 30%;Перевантаження зон – 2%;Ерозія ґрунтів – 1%;Порожні відповіді – 6% ;Війна -1%
Заходи для підвищення екологічної відповідальності туристів	Штрафи – 45%;Тренінги, просвіта – 23%;Еко-інфраструктура – 23%;Порожні відповіді –9%
Чи знайомі з практиками інших країн?	Ні –66%Так –19%Так/ні в різних формах – 15%
Найефективніша модель еко-туризму (країна)	Норвегія – 60%; Коста-Рика – 24%;Не знаю – 9.1%;Швейцарія –6%;Італія –1%;Естонія-1%:Канада -1%; Тайланд-1%; Японія-1%; Данія-1%; Ісландія-1%; Америка -1%; Іспанія-1%; Чехія -1%; Порожні/відповідь не надана – 18%
Чи підтримуєте міжнародні еко-проекти?	Так – 98%;Безперечно – 2%
Чи готові долучатись до волонтерства?	Так –50%;Ні – 15%;Можливо –35%

Джерело: сформовано на основі власного дослідження

Аналізуючи дані таблиці 3.1, насамперед доцільно звернути увагу на показники участі в екотуризмі: 50% респондентів зазначили хоча б одноразову участь в екотурах. Такий рівень є відносно високим з огляду на обмеження, зумовлені воєнним станом, та недостатній рівень інформаційної підтримки. Водночас інша половина опитаних не має подібного досвіду, що свідчить про наявність значного потенціалу для розширення цільової аудиторії. Оцінка рівня розвитку галузі є стримано критичною: 39% респондентів охарактеризували його як «низький», а ще 27% не змогли надати однозначної відповіді. Лише 2% опитаних охарактеризували розвиток як «високий», що свідчить про відсутність сформованого уявлення про Україну як про активного учасника екотуристичної діяльності. Позитивним є те, що 61% респондентів визнають екотуризм окремим видом туристичної діяльності. Регіональний аналіз демонструє домінування Карпатського регіону, який згадано у 80% відповідей. Такий результат свідчить про стійку асоціацію

екотуризму саме з цим природним регіоном. Натомість інші території, зокрема Полісся та Південь України, представлені недостатньо, а високий відсоток відповідей «не знаю» (13,6%) вказує на потребу у регіональній диверсифікації маршрутів та ширшій інформаційній кампанії. Питання довіри до інституційних акторів у сфері розвитку екотуризму також дає важливі аналітичні орієнтири. Найвищий рівень довіри зафіксовано до представників приватного бізнесу (45,4%), що свідчить про його активну роль у просуванні ініціатив. Лише 2,3% респондентів відзначили роль держави в цьому процесі, що може свідчити про недостатній рівень її залучення. Водночас громадські організації (31,8%) і місцеві громади (20,4%) розглядаються як важливі партнери в реалізації змін, зокрема на локальному рівні. Інфраструктурна складова оцінюється як частково розвинена – про це свідчать відповіді 59% опитаних. Такий показник підтверджує актуальність подальшого формування матеріально-технічної бази екотуризму. Водночас значущим є високий рівень готовності до особистої участі: понад 34% респондентів висловили готовність працювати у сфері екотуризму, а 50% — брати участь у волонтерських проєктах. Перевага серед форматів екотуризму надається пішим походам (36%), кемпінгу (29%) та спостереженню за природою (25%). Значною є увага респондентів до екологічних ризиків: 60% вказали на проблему сміття, а 30% — на забруднення довкілля. Це свідчить про посилення екологічної чутливості населення. Позиції щодо заходів відповідальності розділилися: 45% виступають за впровадження штрафів, тоді як інші респонденти наголошують на важливості просвітницької діяльності, розвитку інфраструктури та екологічної освіти. Значущою проблемою є низький рівень обізнаності з міжнародним досвідом: 66% респондентів не знайомі з практиками інших країн. Водночас позитивним є те, що серед тих, хто орієнтується в міжнародному контексті, 60% високо оцінюють модель Норвегії, а 24% — Коста-Рики, як приклади успішної інтеграції екотуризму в державну політику. Підтримка міжнародних проєктів на рівні 98% демонструє відкритість до

співпраці та створює сприятливі умови для залучення інвестицій і партнерств у цій галузі.

Погляд у майбутнє (через 10 років). Відповіді на це питання розділилися від обережного оптимізму до скептицизму. Частина респондентів вважає, що “еко-туризм стане доволі популярним напрямком туризму”, “буде еко-освічене суспільство – зросте екосвідомість і культура”. Інші пов’язують перспективи з завершенням війни: “Не бачу (розвитку) через війну... Потім акцент буде на відновленні природи”. Згадувались конкретні мрії: розвиток екосадиб, поява нових маршрутів на Півдні України, інтеграція з європейськими мережами. Отже, через 10 років більшість опитаних бачать екотуризм або на підйомі, або принаймні таким, що поступово розвивається, за умови настання мирного часу та реалізації необхідних кроків.

У відповідях на останнє відкрите запитання респонденти надали рекомендації, що загалом узгоджуються з принципами сталого екотуризму. Серед них – пріоритетне ставлення до охорони природи, поєднання захисту довкілля з активною участю місцевого населення, вивчення міжнародного досвіду, ретельне планування маршрутів з урахуванням безпекових аспектів, а також популяризація наявних туристичних можливостей. Як зазначено в одній із відповідей: «Я б рекомендувала розробляти маршрути з урахуванням безпеки, оскільки багато лісів залишаються замінованими. Також важливим є залучення міжнародних організацій та інвестицій. Туристам я рекомендую прибирати за собою сміття та бути уважними й дбайливими до природи». Викладені думки респондентів узагальнюють основні положення дослідження: ефективний розвиток екотуризму можливий за умови дотримання балансу між екологічними, соціальними та економічними чинниками, а також за наявності належного рівня екологічної свідомості та відповідальності учасників туристичного процесу.

Таким чином, навіть попри достатньо високу первинну обізнаність із поняттям екотуризму, аналіз результатів опитування засвідчує наявність

значного інформаційного розриву у практичному знанні та розумінні процесів, що відбуваються в екологічному туризмі.

Ідея стартапу EcoStepUA сформувалася як відповідь на актуальні виклики, що перешкоджають розвитку екологічного туризму в Україні. Одним із таких викликів є масове мінування лісів та природних територій під час повномасштабної війни, що становить безпосередню загрозу життю та здоров'ю людей. Це не лише обмежує доступ до унікальних природних локацій, а й ускладнює процеси відновлення довкілля та розвитку туристичної інфраструктури. Вирішення цієї проблеми є критично важливим для безпечного повернення до сталого туризму та збереження природної спадщини. (рис.2.4).

Рис.2.4 Карта відвідування лісів України

Джерело: взято з джерела [40]

До основних проблем, на які звертається увага, належать: мінування лісових територій, підвищений рівень екологічних ризиків, спричинених воєнними діями, деградація екосистем, низький рівень поінформованості населення щодо можливостей безпечного екотуризму, а також обмежений доступ до достовірної навігаційної інформації. Зазначені загрози, підтвержені в результатах опитування респондентів, свідчать про

необхідність створення спеціалізованого цифрового інструменту, який поєднував би функції безпеки, просвітництва, логістики, соціального залучення та підтримки місцевого бізнесу в галузі екотуризму. Метою проєкту є розробка ефективної адаптивної платформи, здатної працювати в умовах воєнного стану та надалі – у процесі повоєнної відбудови України. Платформа EcoStepUA проєктується як динамічна цифрова система, здатна забезпечити стабільну взаємодію між туристами, природним середовищем і локальними громадами в межах концепції сталого розвитку.

Функціональна структура стартапу включає кілька взаємопов'язаних модулів. Центральним елементом виступає Інтерактивна мапа екотуризму України, яка має багаторівневу шарову побудову. До її структури входять природно-заповідні території, національні парки, лісові масиви, екологічні стежки, кемпінгові зони, еко-садиби, велосипедні та пішохідні маршрути. Користувачі зможуть фільтрувати інформацію за критеріями доступності, рівнем безпеки, типом туристичної активності. Мапа інтегрується з актуальними даними Державної служби з надзвичайних ситуацій, Міністерства охорони довкілля та військових адміністрацій щодо замінованих територій, зон з обмеженим доступом та потенційних екологічних загроз. Наступний модуль — система оперативного інформування з безпеки, яка функціонує в режимі реального часу. Вона відображає сповіщення про повітряні тривоги, наближеність до зон бойових дій, тимчасові заборони на відвідування певних природних об'єктів. Застосунок автоматично визначає геолокацію користувача (через GPS) і пропонує найбезпечніші маршрути в межах заданого радіусу.

Довідник еко туриста виконує навчальну й просвітницьку функцію. Цей компонент платформи створений за участі екологів, біологів, географів і містить відомості про флору і фауну регіонів, правила екологічно відповідальної поведінки, рекомендації щодо мінімізації впливу на природне середовище, а також аналітичні матеріали про рівень антропогенного навантаження на різні екосистеми.

Соціальний блок представлений Спільнотою екотуристів і волонтерів — інтерактивним середовищем, де користувачі можуть обмінюватися фото- та відеоматеріалами, фіксувати власні маршрути, ділитися спостереженнями за природою, коментувати туристичні об'єкти, залишати рекомендації та долучатися до екологічних ініціатив. Окремо реалізовано функціонал цифрового моніторингу біорізноманіття: кожен користувач може реєструвати факти виявлення видів тварин і рослин під час подорожі.

Маркетплейс локальних екопослуг функціонує як платформа для взаємодії з сертифікованими постачальниками послуг: екологічними фермами, садибами, гідами, перевізниками та закладами харчування. Умовою розміщення на платформі є проходження аудиту за критеріями сталого туризму, що сприятиме формуванню довіри з боку користувачів і стимулюватиме підвищення стандартів у галузі. Застосунок передбачає систему рейтингової оцінки (за п'ятибальною шкалою) з можливістю фільтрації за відгуками, вартістю та типом послуги.

Інноваційний елемент проєкту — гейміфікація, яка передбачає впровадження системи досягнень, що мотивують користувачів до активнішої участі: наприклад, «відвідано 5 національних парків», «100 км на велосипеді», «3 участі у толоці», «спостереження червонокнижної рослини». За накопичені бали користувачі зможуть отримувати знижки на послуги партнерських організацій. Такий підхід сприяє популяризації екологічних практик серед молоді й підтримує довготривалий інтерес до екотуризму як складової стійкого розвитку.

Таким чином, EcoStepUA виконує одразу кілька критичних функцій: (1) просвіта та формування екологічної культури, (2) забезпечення безпеки туристів у період війни та після неї, (3) підтримка громадянського залучення у формі волонтерства та цифрової науки, (4) розвиток локальної економіки та просування еко-свідомих послуг, (5) покращення екологічного моніторингу.

Ключовими перевагами EcoStepUA є орієнтація на користувача, цифрова доступність, мультифункціональність, взаємозв'язок із державними

системами безпеки та науки, що відповідає завданням Національної стратегії екологічної політики України на період до 2030 року [27].

Візуалізоване представлення концепції платформи EcoStepUA, зокрема макети основних елементів інтерфейсу користувача, подано в Додатку А.

Крім того, було проведено опитування респондентів щодо запропонованого стартапу. У таблиці 3.2 представлено рівень зацікавленості учасників дослідження в окремих функціональних можливостях платформи EcoStepUA.

Таблиця 3.2

Зацікавленість респондентів у функціях, запропонованих для EcoStepUA

Пропонована можливість платформи	К-ть виборів	% респондентів
Інтерактивна мапа з еко-маршрутами і небезпечними зонами	40	90.9%
Оповіщення про тривоги, закриття територій	35	79.5%
Інформація про природу (гіди, опис видів)	28	63.6%
Волонтерські акції, можливість долучитися	30	68.2%
Відгуки туристів, соцмережеве спілкування	22	50.0%
Бронювання садиб, послуг гідів	26	59.1%
Система досягнень, гейміфікація	15	34.1%

Джерело: сформовано на основі власного дослідження

Аналіз даних таблиці 3.2 дозволяє визначити, які функції потенційного застосунку викликають найбільший інтерес у цільовій аудиторії. Найвищий рівень зацікавленості спостерігається щодо інтерактивної карти з маршрутами та позначенням небезпечних зон — понад 90% респондентів вказали на бажаність її наявності. Це свідчить про те, що картографічний модуль є одним із центральних елементів системи EcoStepUA і повинен характеризуватися високою точністю, актуальністю даних та зручністю користування. Другу

позицію за популярністю посідає функція оповіщення про небезпеку (80%). Третє місце розділили інтерес до волонтерських ініціатив (68%) та до інформаційно-пізнавального контенту (64%). Отримані результати свідчать про потребу не лише в інструментах навігації, а й у можливості отримання корисної інформації та залучення до соціально значущих активностей. Функціонал внутрішньої соціальної мережі (можливість залишати відгуки, спілкуватися з іншими користувачами) зацікавив близько 50% опитаних. Це демонструє помірний рівень попиту на інтерактивні засоби комунікації, що, втім, не є пріоритетними для більшості. Функція бронювання екологічних садиб та супутніх послуг отримала підтримку 59% респондентів, що свідчить про доцільність інтеграції елементів «єдиного вікна» для планування подорожей. Найменший рівень зацікавленості продемонструвала гейміфікація — лише 34% респондентів вважають її бажаною складовою. Імовірно, це зумовлено як недостатньою поінформованістю щодо функціональності гейміфікованих сервісів, так і сприйняттям її як другорядної опції. Водночас, третина опитаних — переважно молодіжна аудиторія — все ж виявила інтерес до цього формату взаємодії.

Таблиця 3.3

Готовність користуватися застосунком EcoStepUA і рекомендувати його
іншим

Позиція респондента	Кількість	Відсоток, %
Обов'язково встановлю і буду користуватись	32	72.7%
Спробую, якщо буде зручним	10	22.7%
Не відчуваю потреби / навряд чи	2	4.5%

Джерело: сформовано на основі власного дослідження

Як засвідчують дані таблиці 3.3, загальна готовність респондентів випробувати та користуватися додатком EcoStepUA є досить високою: 72,7% опитаних заявили про твердий намір встановити застосунок, ще 22,7%

виявили зацікавленість за умови його зручного функціоналу. Лише 4,5% учасників опитування висловили скепсис або зазначили відсутність потреби в такому сервісі, що, ймовірно, пов'язано з відсутністю актуального досвіду подорожей. Отримані результати свідчать про значний потенціал для залучення цільової аудиторії. Крім того, учасників дослідження відзначили готовність рекомендувати подібний сервіс знайомим, які активно займаються туризмом, що додатково підвищує перспективу розширення аудиторії.

Ми пропонуємо впровадити проєкт EcoStepUA на державному рівні. З огляду на те, що найпопулярніші регіони України наразі є небезпечними для екотуризму, застосування нашого проєкту зробить його можливим.

Отже, результати дослідження демонструють наявність сприятливих передумов для впровадження стартапу EcoStepUA у сферу екологічного туризму в Україні. Високий рівень обізнаності респондентів із тематикою екотуризму, готовність користуватися застосунком і долучатися до волонтерських та просвітницьких ініціатив свідчать про наявність сталого інтересу до поєднання цифрових рішень із практиками екологічно відповідального туризму.

Таким чином, EcoStepUA може стати ефективним засобом підтримки сталого туризму, сприяючи розвитку місцевих громад, збереженню природного середовища та формуванню нової екокультурної парадигми в умовах сучасних викликів.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження підтверджують, що екотуризм є перспективним напрямом туристичної діяльності в Україні, який відповідає сучасним глобальним викликам, сприяє гармонізації взаємодії людини з природою й виступає важливим елементом моделі сталого розвитку.

1. Розкрито теоретико-методологічні засади екотуризму як складного соціоеколого-економічного явища. Встановлено, що екотуризм в Україні поєднує екологічну відповідальність, економічну доцільність, культурну автентичність і соціальну справедливість, формуючи нову парадигму туристичної діяльності, орієнтовану на сталий розвиток і раціональне використання природних ресурсів. Екотуризм виконує не лише рекреаційну функцію, а й етико-виховну, ідентифікаційну, соціально інтегративну роль. Він сприяє підвищенню екологічної свідомості населення, збереженню локальної культурної спадщини та формуванню екологічної етики.

2. Досліджено організаційно-правові основи регулювання екотуристичної діяльності в Україні. З'ясовано, що нормативно-правова база є фрагментарною, неузгодженою та інституційно слабкою. Вона не забезпечує комплексної підтримки розвитку екотуризму, не визначає чітких критеріїв, стандартів і процедур ліцензування. Відсутність чіткого правового статусу екотуристичної діяльності створює бар'єри для інтеграції галузі у державну політику сталого розвитку та ускладнює залучення фінансування, зокрема міжнародного. Встановлено критичну потребу в оновленні законодавства, його гармонізації з міжнародними підходами та запровадженні спеціальних режимів відвідування природних територій, особливо з урахуванням безпекових викликів воєнного часу.

3. Проаналізовано сучасні тенденції розвитку екотуризму в умовах війни. Війна зумовила зменшення туристичних потоків, руйнування інфраструктури, втрати об'єктів природної й культурної спадщини. Водночас

спостерігається активізація внутрішнього туризму, зокрема екотуристичних практик, що мобілізують локальні ресурси та громади. З'явилися нові форми туризму: мікромаршрути, екотабори, поїздки співчуття, туризм як форма реабілітації для ветеранів і внутрішньо переміщених осіб. Підтверджено зростання значення Карпатського, Подільського, Поліського регіонів як центрів регіональної стійкості та підвищення інтересу до екологічної тематики в суспільстві.

4. Проведено онлайн-опитування молоді, результати якого засвідчили високий рівень екологічної обізнаності та позитивне ставлення до поєднання дозвілля з охороною довкілля. Молодь вбачає в екотуризмі не лише форму відпочинку, а й діяльність, що має суспільну цінність. Водночас виявлено обмежену географію уявлень (переважно Карпати), недостатню інтеграцію екотематики у формальну освіту та потребу в сучасних цифрових інструментах залучення: мобільних додатках, платформах, інтерактивних мапах, онлайн-челенджах. Підкреслено актуальність створення екотуристичних хабів як центрів комунікації, просвіти й волонтерської активності.

5. Розроблено концепцію стартапу EcoStepUA — інноваційної цифрової платформи нового покоління, що поєднує інформаційно-просвітницькі, комунікаційні та соціальні функції. Платформа орієнтована на формування сталого цифрового середовища для розвитку екотуризму, підвищення екологічної обізнаності, активізації волонтерської участі та створення мережевої взаємодії між туристами, громадами, освітянами, екологами, органами місцевого самоврядування. Важливими складовими є інтерактивна мапа маршрутів, освітній модуль, волонтерський блок, новинний розділ і аналітичний модуль для моніторингу туристичних потоків і стану екосистем.

Таким чином, дослідження продемонструвало, що екотуризм в Україні має значний потенціал для розвитку як важливий інструмент сталого природокористування, соціальної згуртованості та економічної активізації регіонів у період війни й післявоєнної відбудови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання землекористування та туризму в контексті сталого розвитку України: матеріали III Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (Дубляни, 18 квітня 2024 р.). Львів: Львівський національний університет природокористування, 2024. 173 с.
2. Агротуризм і сьогодення: розваги у воєнний час чи острівки спокою, які розвивають громади. URL: <https://www.growhow.in.ua/ahroturyzm-i-sohodennia-rozvahy-u-voiennyy-chas-chy-ostrivky-spokoju-i-aki-rozvyvaiut-hromady/> (дата звернення: 04.05.2025).
3. Брич В., Галиш Н. Сталий розвиток туристичної індустрії: екологічний та статистичний вимір. *Економічний аналіз*, 2020, т. 30, № 4, с. 23–30.
4. Вишневський В. І. Екологічний туризм: навч. посіб. Київ: Інтерпрес ЛТД, 2015. 140 с.
5. Війна знищує довкілля, але маємо вистояти для майбутніх поколінь. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3848183-vijna-znisue-dovkilla-ale-maemo-vistoati-dla-majbutnih-pokolin.html> (дата звернення: 04.05.2025).
6. Війна та туризм: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 11 листопада 2022 р.). Київ: ТОВ «Геопринт», 2022. 319 с.
7. Глущенко А., Рудоманов Д. Розвиток екотуризму в Україні. *Економічний простір*, 2024, № 189, с. 119–122. URL: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1397/1344> (дата звернення: 04.05.2025).
8. Державне агентство розвитку туризму України. URL: <https://www.tourism.gov.ua/> (дата звернення: 04.05.2025).
9. Габчак Н. Ф., Дубіс Л. Ф., Мельник А. В., Чир Н. В. Екологічний туризм на природоохоронних територіях Закарпатської області: монографія. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2018. 392 с.
10. Екотуризм: Відповідальна подорож до природи. URL: <https://dobrodary.org/ekoturyzm-vidpovidalna-podorozh-do-pryrody/> (дата звернення: 04.05.2025).

11. Замула І. В., Кирилюк Д. Р. Розвиток екологічного туризму в Україні. *Економіка, управління та адміністрування*, 2023, № 2(104). URL: https://www.researchgate.net/publication/372933262_Rozvitok_ekologicznego_turizmu_v_Ukraini (дата звернення: 04.05.2025).
12. Замула І. В., Травін В. В., Кирилюк М. Р. Післявоєнний розвиток екотуризму в Україні: вітчизняний і міжнародний досвід. *Економіка, управління та адміністрування*, 2023, с. 10–17. URL: https://www.academia.edu/108527272/Післявоєнний_розвиток_екотуризму_в_Україні_вітчизняний_і_міжнародний_досвід (дата звернення: 04.05.2025).
13. Карпати для майбутнього: міжнародний проєкт розвиває екотуризм через тлумачення спадщини. URL: <https://necu.org.ua/karpaty-dlya-majbutnogo-mizhnarodnyj-proyekt-rozvyvaye-ekoturizm-cherez-tlumachennya-spadshhyny/> (дата звернення: 04.05.2025).
14. Карпатська конвенція. URL: <https://wownature.in.ua/pro-nas/nasha-diialnist/mizhnarodna-diialnist/karpatska-konventsia/> (дата звернення: 04.05.2025).
15. Кузьміч І. С. Екологічні наслідки війни та проблематика екологічного туризму в контексті повномасштабного вторгнення РФ. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/89.pdf> (дата звернення: 04.05.2025).
16. Кузьоменська К. В. Екологічний туризм як форма розвитку природоохоронних територій. 2021. С. 34.
17. Кучинська І., Бомба М. Екологічні проблеми туристичної діяльності та шляхи їх вирішення у контексті сталого розвитку. *Вісник Львівського інституту. Серія: Економічні науки*, 2011, вип. 6, с. 234–247.
18. Македон В. В., Михайленко О. Г. Напрямки розвитку медичного страхування в системі національної економіки країн. *Причорноморські економічні студії*, 2023, № 79, с. 30–39.
19. Мар'яна Олесків, голова Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3677158-marana->

[oleskiv-golova-derzavnogo-agentstva-rozvitku-turizmu-dart.html](https://www.dsnews.ua/ukr/interviu/mar-yana-oleskiv-golova-derzavnogo-agentstva-rozvitku-turizmu-dart.html) (дата звернення: 04.05.2025).

20. Марчишин Н., Островська Н. Зелений туризм в Україні: становлення, розвиток і перспективи. *Social Work and Education*, т. 9, № 4, с. 542–550.

21. Мар'яна Олесків: У середньому турист витрачає в Україні майже тисячу доларів на добу. URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/interviu/mar-yana-oleskiv-v-serednomu-kozhen-turist-vitrachaye-v-ukrajini-mayzhe-tisyachu-dolariv-na-dobu-17012022-448461> (дата звернення: 04.05.2025).

22. Миронов Ю. Б., Пугачов М. І., Корінець Р. Я. Інноваційні напрямки управління екологічним туризмом в Україні в контексті сталого розвитку. *Інфраструктура ринку*, 2024, вип. 77, с. 128–134.

23. Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної, туризмологічної та екологічної науки: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 30-літтю утворення кафедри географії України і туризму у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (4–5 жовтня 2022 р.): електронний варіант. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. 119 с.

24. Нікітенко К. С. Розвиток екотуризму в Україні: потенціал та проблеми. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*, 2023, вип. 15, с. 259–263.

25. Патика Н. І., Гловацький Д. В., Василенко В. А. Соціально-економічний вплив екотуризму на регіональний розвиток: висвітлення позитивних і негативних аспектів. *Академічні візії*, 2024, вип. 32, с. 1–14.

26. Пригара О. Екологічні проблеми туризму та шляхи їх вирішення. *Екологія та охорона навколишнього середовища. Актуальні питання гуманітарних наук*, 2014, вип. 8, с. 404–408. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dspu.edu.ua/hsci/wp-content/uploads/2017/12/008-66.pdf> (дата звернення: 04.05.2025).

27. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України № 2697-VIII від 28.02.2019.

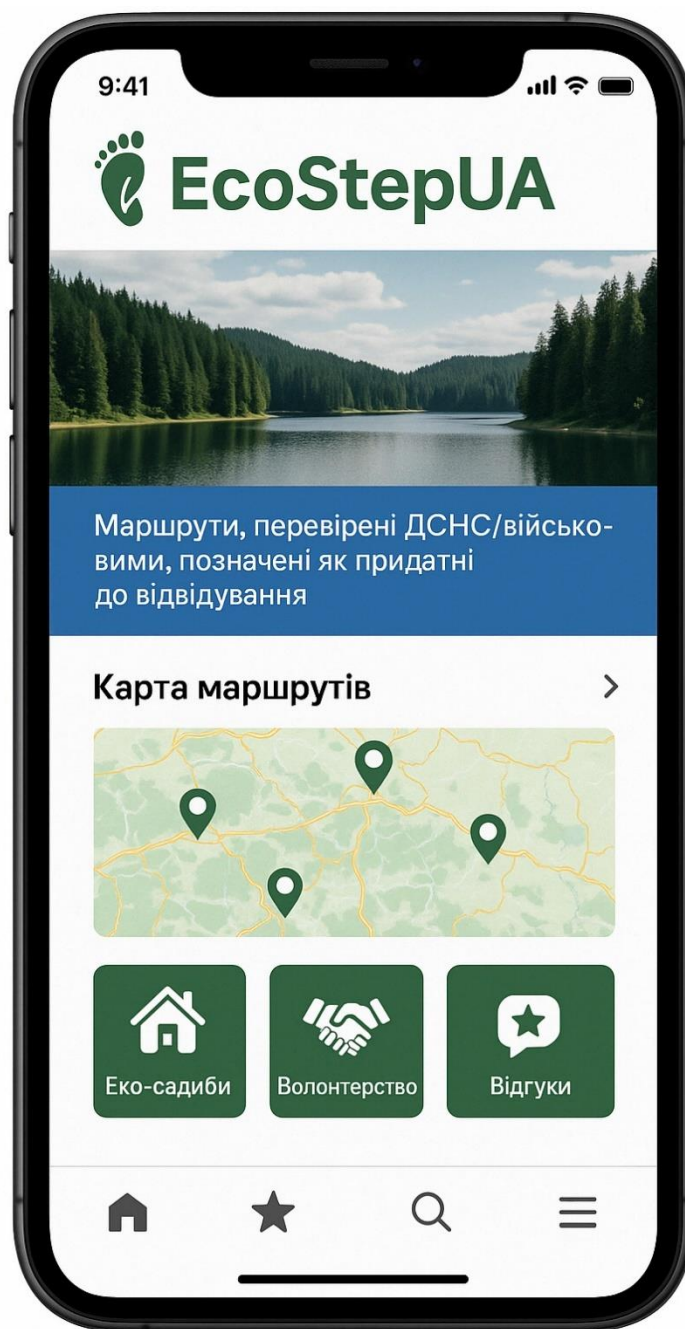
28. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ.
29. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 № 2456-ХІІ.
30. Про регіональну цільову програму розвитку туризму в Івано-Франківській області на 2022–2026 роки. URL: <https://orada.if.ua/decision/282-10-2021/> (дата звернення: 04.05.2025).
31. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: розпорядження КМУ від 16 березня 2017 р. № 168-р.
32. Про туризм: Закон України № 324/95-ВР від 15.09.1995.
33. Програма розвитку туризму і курортів у Закарпатській області на 2024–2026 роки. URL: <https://zaktour.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/prohrama-2023-2026.docx.pdf> (дата звернення: 04.05.2025).
34. Протокол про сталий туризм до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат. Про приєднання: Закон України № 1905-VIII від 22.02.2017.
35. Радіонова О. М., Добрянська А. Ю. Аналіз розвитку культурно-пізнавального туризму в Україні. *Економіка та управління національним господарством*, 2019, № 47 (1), с. 73–78.
36. Рощин О. В., Плюта Ю. В. Розвиток екотуризму в Україні як напрямок сталого розвитку. *Науковий вісник НЛТУ України*, 2020, № 30(4), с. 47–53.
37. Стратегія розвитку туризму та курортів до 2026 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80> (дата звернення: 04.05.2025).
38. Табенська О. І., Прилуцький А. М. Проблеми та перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. *Інфраструктура ринку*, 2023, вип. 51. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2494> (дата звернення: 04.05.2025).

39. Виклики для туристичного бізнесу в Україні: європейська практика: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції. Львів: Растр-7, 2023. 140 с.
40. Туризм в Україні: виклики та відновлення: зб. матеріалів Міжнародного туристичного форуму (Київ, 21–22 березня 2023 р.). Київ: КНЕУ, 2023. 337 с.
41. Туризм в Україні: поступове відновлення після викликів війни. URL: <https://dinadis.ua/turyzm-v-ukrayini-postupove-vidnovlennya-pislya-vyklykiv-viyny/> (дата звернення: 04.05.2025).
42. Туризм і екологія. Екотуризм, вплив туризму на природне довкілля. URL: https://pidru4niki.com/11100111/turizm/turizmi_ekologiya_ekoturizm (дата звернення: 04.05.2025).
43. Управління розвитком туризму та готельно-ресторанного бізнесу в циркулярній економіці = Management of tourism development, hotel and restaurant business in a circular economy: матеріали I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (18 трав. 2021 р.) / відп. ред. О. М. Полінкевич, О. М. Громик. Луцьк: Луцький НТУ, 2021. 288 с.
44. Чим жила волонтерська команда Екодії у 2023 році? URL: <https://ecoaction.org.ua/volonterska-komanda-ekodii-u-2023-rotsi.html> (дата звернення: 04.05.2025).
45. Юрчишина Л. І., Белобородова М. В., Козинець А. П. Потенціал розвитку екотуризму в регіонах України. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*, 2021, вип. 5, с. 45–53.
46. Going Green: The U.S. Military's Efforts to Conserve and Preserve. URL: <https://charliemike.org/2023/04/22/going-green-the-us-militarys-efforts-to- conserve-and-preserve/> (дата звернення: 04.05.2025).
47. International Tourism Highlights / World Tourism Organization (UNWTO), 2019 Edition. URL: https://tourlib.net/wto/WTO_highlights_2019.pdf (дата звернення: 04.05.2025).

48. Kalaitan T. V. Ecotourism and sustainable development. Prospects for Ukraine. *Ukrainian Journal of Ecology*, 2021, т. 11, № 1, с. 374–383. URL: https://www.researchgate.net/publication/355209480_Ecotourism_and_sustainable_development_Prospects_for_Ukraine (дата звернення: 04.05.2025).
49. Malaysia. *Best Practices in Sustainable Tourism Management Initiatives for APEC Economies*, July 2006, Chapter 3, 36 p. URL: <https://www.apec.org/docs/default-source/Publications/2006/7/Best-Practices-in-Sustainable-Tourism-Management-Initiatives-for-APEC-Economies-July-2006/TOC/Chapter-3-Malaysia.pdf> (дата звернення: 04.05.2025).
50. Nation of Innovation: Ecotourism. URL: <https://reformjudaism.org/nation-innovation-ecotourism> (дата звернення: 04.05.2025).
51. Ukraine: UNESCO estimates the damage to culture and tourism after 2 years of war at \$3.5 billion. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/ukraine-unesco-estimates-damage-culture-and-tourism-after-2-years-war-35-billion> (дата звернення: 04.05.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

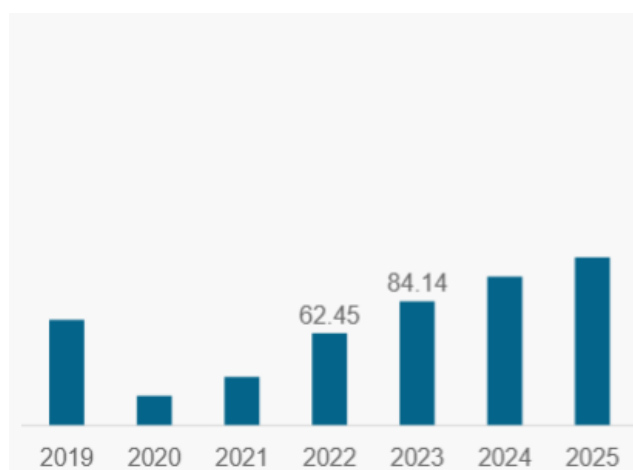

Джерело: авторська розробка

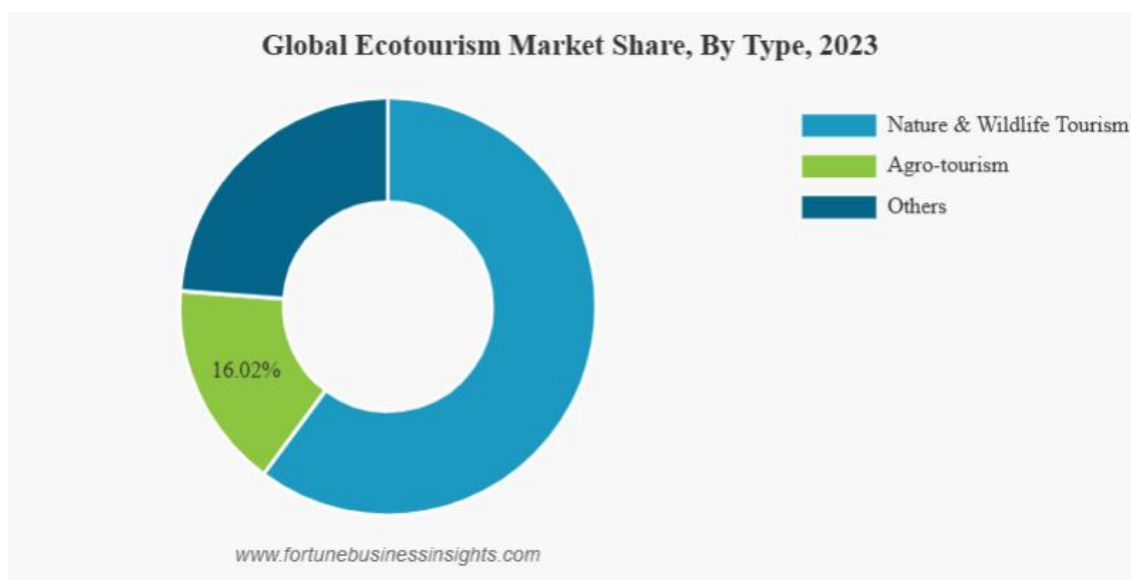
Додаток Б

Розмір ринку екотуризму у світі (млрд. доларів США)

Джерело: взято з джерела [11,12]

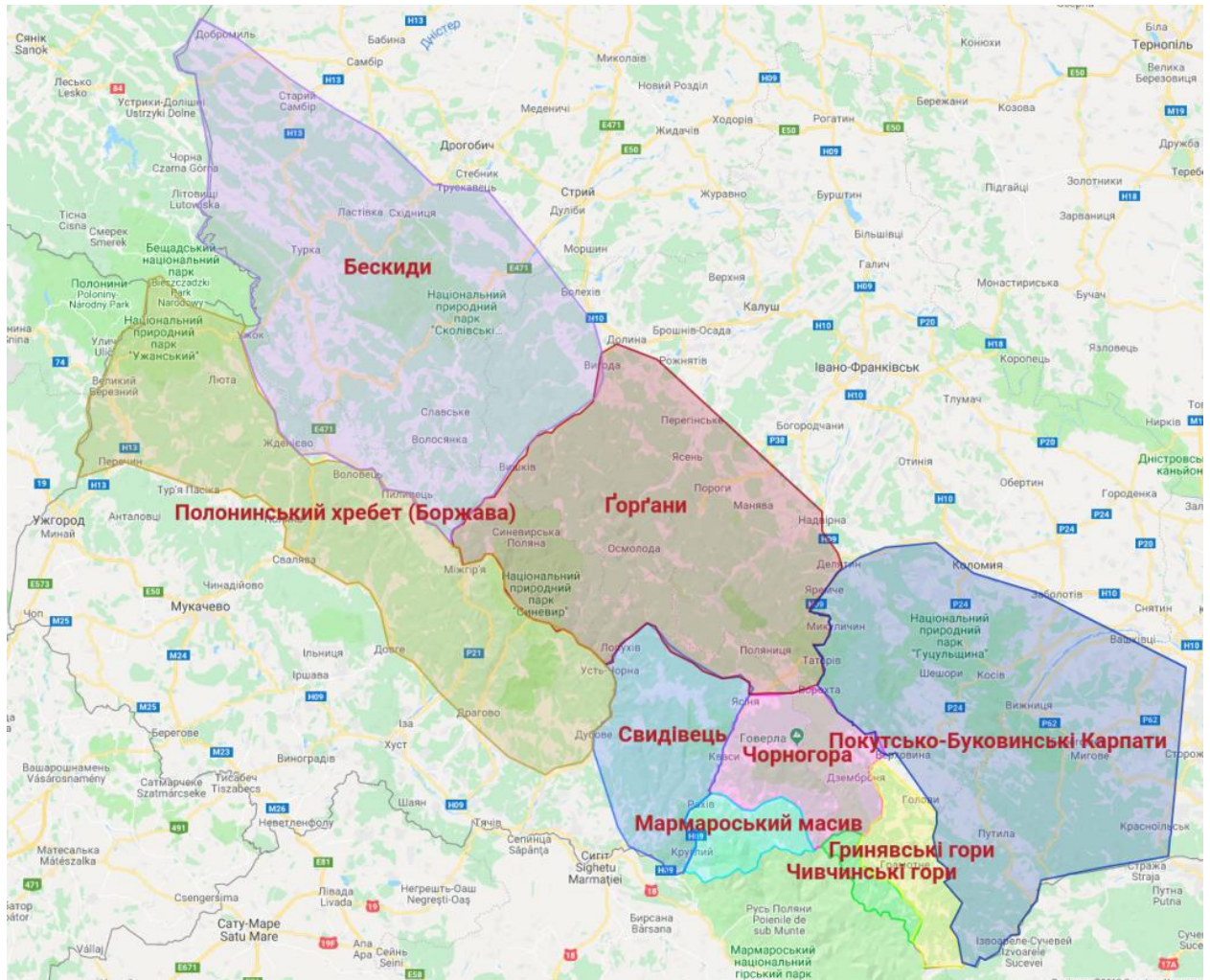
Розмір ринку екотуризму 2019-2025

Джерело: взято з джерела [19]

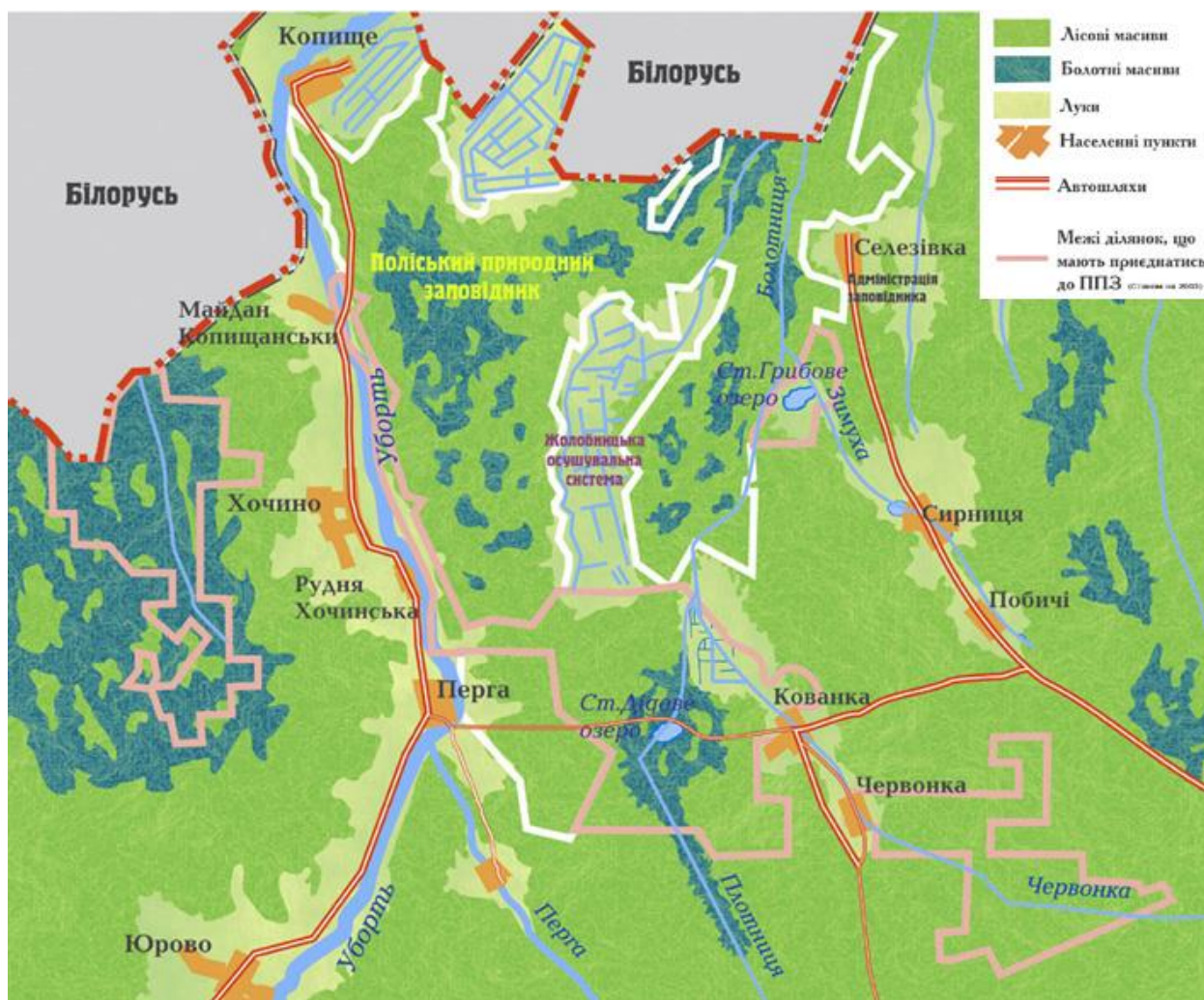
Частка світового ринку екотуризму за типом, 2023

Джерело: взято з джерела [48]

Карта карпатських гір

Джерело: взято з джерела [25]

Карта Поліського регіону

Джерело: взято з джерела [48]

Карта степової зони України

Джерело: взято з джерела [16]

Карта лісостепової зони

Джерело: взято з джерела [10]